

FORUM

FİKİR MEYDANIDIR

Onbeş Günlük Tarafsız Siyaset İktisat Kültür Dergisi

15 NİSAN 1958 — 75 Kuruş — Cilt IX

Sayı: 98

Tel : 26754 Posta Kutusu 131, Ankara

İÇİNDEKİLER

MAHKÛM OLAN KİM? 1

ONBEŞ GÜNÜN NOTLARI :

“İcranın Üstünlüğü” ve “Kubalı Meselesi; Geri Tepen Cezalar; Kapanan “Ulus” ve Hapsedilen Sanatkâr; Lâiklik ve Gizlilik; Devlet Personel Kanunu; Milletlerarası Hukuk Öğretimi Kongresi; Atom Denemelerinin Durdurulması 3-7

İNCELEMELER :

Hürriyet Partisi Seçim Kanunu Hakkında Düşünceler
Dr. Fahir H. ARMAOĞLU 8
Hukukî ve Siyasî Bakımdan Irak - Ürdün Birliği Dr. Hamza EROĞLU 11
Hayvancılığımıza ve Ete Dair
HARMANDALIOĞLU 13

OKURLARIN FORUMU :

Yolun Dışında Yürüyüş (P. Tando-

gan); FORUM Hangi Yolda (C. Ürünlü); Garip Bir Tarafsızlık Anlayışı (E. Osmanoğlu); Garp Cephesinde Yeni Şeyler Var (İ. N. Alkan); Hac (Z. Büyüktanır); “Şark” ve “Garp” Hastalıkları (E. Yakah); Öğretmen Cehâleti Nasıl Yener (Ş. Polat); “Sanat ve Canbazlık” Hakkında (B. Güvenç) 14-20

NE DİYORLAR :

Başbakan Kruşev ... W. N. EWER 20

KÜLTÜR VE SANAT :

Batı Sahnesinde Türkler IV.
M. AND 21

Edebiyat Gücü, Eleştirme Gücü ...
H. CONTÜRK 22

RESİM :

İki Sergi K. Özsegin 23

Mahkûm Olan Kimdir?.

İlim ve fikir hürriyeti, iki gün önce memleketimizin tarihinde en büyük darbeye maruz kaldı. Zira darbe, bizzat Üniversiteden, yani bu hürriyetin, kendileri için hava kadar zarurî olduğu ilim adamları muhitinden gelmiştir. Bu inanılmaz kararı, bazı şahısların “harakiri” kelimesiyle vasıflandırmasını, biz de pek yerinde buluyoruz. Şimdi hâdiseyi beraberce gözden geçirelim :

Bir Anayasa Hukuku Profesö-

rü, yeri geldikçe, memleketin Anayasa Hukukunu ilgilendiren hâdiseler hakkında fikirlerini beyan ediyor. Sarfettiği sözler, hissi birtakım heyecan tezahürleri olmayıp, - bizzat Maarif Vekilinin yaptığı seçmelerden faydalanırsak - meselâ “İçtüzük tadilinin bazı partilere varlık tanımadığı, rejim buhranını artırmak istidanda olduğu ve teşriî istiklâli baltaladığı” yolundaki aklı mülâhazalardan ibarettir.

Anayasa hukuku ve umumiyetle Âmme Hukuku hakkında asgarî bilgiye sahip olan her şahıs, bu tâbir, ölçü ve kıymet hükümlerinin, Anayasa Hukuku ilminin hudutları içinde kaldığını derhal teslim eder. (Tabii, objektif hakikat arıyorsa demek isteriz). Gerçekten, bir Anayasa Hukuku Profesörü, B.M.M. nin faaliyet tarzını düzenliyen İçtüzüğün yeni veya eski hükümlerinin, Anayasa Hu-

kuku ve genel olarak hukuk prensipleri bakımından ne gibi mahzurlar davet ettiğini ifade edemezse, yalnız fikir ve ilim hürriyetinden mahrum olmakla kalmaz, aynı zamanda kendi ilim şubesine giren bir bahsi incelemekten de menedilmiş olur. Böyle bir meselede halk efkârını tenvir etmek ise, bir hukuk hocasının hem hakkı ve hem de - Üniversiteler Kanununun 3 ncü maddesinin "e" bendi hükmüne göre - kaçınılamaz vazifesidir.

Herkesce malûmdur ki, hukuk ilminin konusu, ne mikropları öldürmek veya domates yetiştirmek, ne de bina yıkmak, yahut meydan alçaltmak veya baraj yapmaktır. Hukukçuların konusu, bir taraftan Devlet halinde yaşayan insanların davranışlarını düzenleyen kaidelerden, diğer taraftan da hâdise ve muamelelerin bu hareket kaideleriyle olan münasebetinden ibaret olduğuna göre; bir hukukçunun, Devletin muhtelif organlarının durumunu incelemesi, meslekî bir zarurettir. Zaten bazı memleketlerde, Anayasa Hukukunun adı, "Devlet Hukuku"dur (Staatsrecht). "İlim halinde Siyaset" ise, Devlet Hukukunun ayrılmaz bir parçasını teşkil eder. Devlet hayatındaki hal suretleri veya muameleler hakkında kıymet hükmü vermeksizin, Devlet Hukuku İlmîni yapmağa imkân var mıdır? Normları (sal suretlerini) kıymetlendirmeden, yalnız izah ve tefsir etmek, hiçbir zaman gerçek ilmi teşkil edemez. Sadece bu toplama bilgilerin öğretildiği yerin adı da, aslâ Üniversite olamaz! Kıymet hükmü verdiğimiz zaman ise, Hukuk Siyasetinin, İktisat Siyasetinin, Maliye Siyasetinin içinde bulunuyoruz, demektir. Zaten, yalnız Devlet Hukuku gibi, Devlet ve siyasetle zarurî olarak pek geniş ölçüde meşgul olan hukuk alanlarında değil, hukukun her kolunda, hukuk siyaseti, en önemli bir parçayı teşkil eder.

Eğer Üniversitede, ilmî mânasıyla dahi siyasete müsaade edilmeyecekse, gülünç bir tenakuza düşmek için, yapılacak ilk iş, adı bile "siyasî ilimler" tâbirini taşıyan Fakültenin hiç değilse adını değiştirmek ve ayrıca Hukuk ve İktisat Fakülte-lerindeki İktisat Politikası, Sosyal Politika, Finans Politikası, Ziraat Politikası, Siyasî Tarih ve saire gibi -adında dahi siyaset kelimesini taşıyan - derslerle, Âmme Hukuku, Ana-

yasa Hukuku, İktisadî Doktrinler ve hattâ kısmen İdare Hukuku, Hukuk Felsefesi ve Hukuk Sosyolojisi gibi dersleri derhal kaldırmak olmaz mı? Zira bu derslerin konusunu teşkil eden siyasetin, yalnız eski çağlara veya başka memleketlere hasredilmesini kabul etmek kadar abes bir düşünüş tasavvur edilemez. Bütün bu cilt cilt bilgiler, sadece geçmişini anlamak veya Bulgaristan yahut Yunanistan için eleman yetiştirmek maksadıyla değil, Türkiye için, yaşayan Türkiye'de kendisinden fiilen faydalanılmak için öğretilmektedir.

İstanbul Senatosunun bundan önce kabul ettiği kararlarda da belirtildiği üzere, bir Profesörün ilmî ölçü ve metodlardan faydalanarak vermiş olduğu beyanat, ilmî mânada siyasal mahiyet taşısa dahi, Kanunun menettiği mânada politika yapmak sayılmaz. Senato, aynı görüşü daha iki ay önce bile muhafaza ettiği için ki, Kubalı'nın hareketini, ittifakla "caiz" telâkki etmişti. Halbuki Maarif Vekili, bu mütalâayı hiçe sayarak 6435 sayılı Kanunun gerekçesine aykırı surette profesörü cezalandırdı. İşte o karardan sonradır ki, Üniversitenin yetkili organları, hata üstüne hata işlemekte rekor kırmaktadırlar :

Memlekette ilim hürriyetinin istikbalini tâyin edecek böyle bir ihtilâfta, Üniversite, halk efkârı önünde açıkca ve cesaretle prensip mücadelesi yapacak yerde, ziyafet ve iadeyi ziyafetlerin gayri ciddî atmosferi içinde, hissî temelere dayanan tesadüfî ihsanlardan ümit beklemek gibi, dâva için zararlı ve pek tehlikeli olan bir yolu tercih etti. Kubalı hâdisesinin yeniden ortaya çıkardığı "hakiki mesele"ye, geçen aylar içinde bir kerecik olsun dokunulmadı: 6435 sayılı Kanun varken, serbestçe vazife görmeğe, ilim yapmağa imkân kalmadığını, Üniversite hiçbir surette belirtmedi. İktidarla yapılan -yemekli, yemeksiz - muhtelif temasta, "sui tefehhümler" (!) in giderilmesine çalışıldı. Halbuki ortada bir yanlış anlaşılma değil, tam mânasıyla bir prensip ihtilâfı mevcuttu; daha doğrusu böyle olmak gerekirdi. Üniversite, ya siyasetin vesayeti altındaki bir yarım ilim (sözde ilim) ile yetinerek kendi kendisini inkâr edecek, yahut da hür ve gerçek ilim için, gerekirse her mihnet ve meşakkati göze alarak buna mâni olan parti ile

mücadele edecektir. Kısası Üniversite, Hamlet'in meşhur suali ile karşı karşıya idi.

Ne yazık ki Üniversite, zor fakat gayeye ulaştırılan biricik yolu değil, kolay ve rahat yolu seçti. Kubalı, prensip meselesi halledilmeden sadece bir ihsan ve atıfet kabilinden vazifesine iade edildiği içindir ki, ufuk, ilim hürriyetinin tanınmamasından doğacak yeni hâdiselere gebe kalmıya mecburdu. Zira Üniversite muhitinde hakikatleri ve kanaatlerini ifade edebilen hocalar mevcut oldukça - ki Alaha şükür mevcuttur ve daima olacaktır - her an aynı mahiyette yeni vak'aların çıkması, bundan önceki yazılarımızda da belirttiğimiz üzere, pek normaldir. Nitekim Kubalı'nın sükûtu yırtan daha ilk sözleri, bulutlu havada şimşeklerin çakması için kâfi geldi. Ve D. P. nin gösterdiği bu yeni tepkinin yarattığı endişe, maalesef Üniversitemizi, halk efkârını hayret ve dehşet içinde bırakan kararı almağa sevketti.

Memleketimizde batılı bir zihniyetin, Hukuk Devleti prensiplerinin yerleşmesi için kendisine düşen vazifeyi yapacağını ve şimdiye kadar olduğu gibi bundan sonra da hakikatleri söyleyeceğini belirtmekten ibaret olan bir beyanat, nasıl cezalandırılabilir?! Hele bu sözler, sorumlu ve sorumsuz birçok iktidar sözcüsünün, radyo ve gazeteler vasıtasıyla bir Profesöre karşı en ağır tenkitler ve hattâ - haysiyet, şeref ve ahlâk gibi kelimeleri de kullanarak - hakaretler yağdırmasına karşı yapılmış meşru müdafaa mahiyetinde olursa!

Vazife suurunun, medenî cesaretin ve memleket sevgisinin gerektirdiği hareketlerde bulunacağını ifade eden bir Profesörün bu takdire şayan sözlerini, hocalık itibar ve haysiyetine aykırı görerek, onu ağır surette cezalandıran Senatoların, yabancı müelliflerin eserlerini tercüme edip kitabın kapağına kendi adını yerleştiren Profesörlerin hareketini bile müsamaha ile karşılayacak kadar hoş görürlükte dünya rekoru kıran senatolar olduğunu hatırlamak, ne kadar hüznü vericidir!

Senato bu kararıyla, hiç şüphesiz ki, hem ilim hürriyetini baltalamış ve hem de kendi kendisini tarih ve millet huzurunda mahkûm etmiştir. Nasıl mahkûm etmesin ki, aynı Senato, daha iki ay önce, Kubalı'nın

çok daha ileri giden sözlerini, ittifakla, "caiz sözler" saymıştı. Ya daha önceki karar, bir arkadaşı himaye maksadıyla verilmiş hissî, hukuka uymıyan bir karardı; yahut da ona zıt olan bu yeni karar, tamamen hissî mahiyettedir. Her iki halde de, Senatonun prensiplere göre hareket etmediği, tesadüfî kararlar verdiği sonucuna varmak zorunda kalınır.

Senatonun son tutumu, hırçın bir komşunun haksız müdahaleleri karşısında hiddetlenip çocuğunu döven bir babayı hatırlatmaktadır. Çocuğun en masum ve normal her hareketinde, hırçın komşunun tekrar ve tekrar hâdise çıkarması üzerine hiddete gelip, daha dün hak verdiği evlâdını hırpalayan ve "sokağa çıkmayıveresen, oyun oynamayıversen, ağzını açmayıversen de bu adamla benim başımı belâyâ sokmasan olmaz mı" diyerek onu döven idarei maslahatçı babalar vardır ya, işte Üniversite aynen onlara benzemektedir.

"Kubalı biraz dilini tutsa da, bizim dertsiz başımıza dert açmasa olmaz mı? İşimiz gücümüz hep bu gibi ihtilâfları halletmek mi olacak?" diye düşünerek, Profesörün hakkını ve hattâ vazifesini tanımayan zihniyet,

prensip mücadelesi yapmaya üşenen veya bunun zahmetinden kaçman oportünist, neme lâzımcı zihniyetten başka bir şey olabilir mi?!

Kubalı'nın hareketi ise, fikir ve ilim hürriyetine, hukuk devleti idealine ve hukukçuların mânevî mesuliyetine inanan her şahısca, ancak takdirle karşılanabilir. Onun hareketinde tenkit edilebilecek biricik nokta, olsa olsa son iki ay içinde susmasından ibarettir. Bizce Kubalı'nın değil, bir hukuk hocasına düşen baş vazifeyi ihmal eden, yani hukuk devleti prensiplerinin zedelenmesi karşısında seyirci kalan profesörlerin cezalandırılması gerekir. O gibileri Tarihin ve halk efkârının mahkûm edeceği şüphesizdir.

Forum'un son sayılarında çeşitli formüllerle ifade ettiğimiz bir gerçeği, bu münasebetle bir kere daha belirtmek isteriz :

Muhtariyete lââyık olduğunu isbat edemiyen bir Üniversite, onu muhafaza edemez; zira kısa değil uzunca devreler gözönünde bulundurulursa, teslim etmek mecburiyetinde kalırız ki, her cemiyet lââyık olduğu rejime, her sosyal müessese lââyık olduğu statüye sahiptir.

Son karar bir kere daha pek açık surette göstermiştir ki, mesele, bir Kubalı hâdisesi ve hattâ bir ilim hürriyeti meselesi olmaktan çok daha ileriye giden bir mahiyet arz etmektedir : Hukuk Devleti dâvası halledilmedikçe, daha pek çok Temyiz üyesi vazifesinden uzaklaştırılacak, daha pek çok gazeteciler mahkûm olacak, daha pek çok gazete kapatılacak ve nihayet daha pek çok Kubalı'lar cezalandırılacaktır. Temenni edelim ki, hukuk hocaları, artık hâlâ olayların sathında yüzmekten veya oportünist tutumdan vazgeçerek, bu memlekette herşeyden önce rejim dâvasının halledilmesi lâzım geldiğini idrak etsinler ve bütün enerjilerini bu gayeye yönelterek, demokrasinin kurtarılmasında kendilerine düşen vazifeyi yerine getirsinler. Yoksa memleketimizin ilim tarihini yazacak olan müstakbel nesillerin, yalnız Demokrat Partiyi değil, en aşağı onun kadar da, son kararı n altında imzası bulunanlar başta olmak üzere, birçok profesörü en ağır surette mahkûm edeceğinden aslâ şüphe etmiyoruz.

M. A.

Onbeş Günün Notları

"İcranın Üstünlüğü" ve "Kubalı Meselesi"

Son genel seçimlerden az önce iktidar partisinin gazetelere yolladığı bir «tekzip» yazısında, Anayasamız temelden reddedilerek, icranın üstünlüğü ilkesi savunuluyor, Büyük Millet Meclisinin icra üzerindeki kontrol imkânlarını asgariye indirmek için tedbirler düşünüldüğü açık açık belirtiliyordu.

Bu «tekzip» ten daha önce ve daha sonra iktidar partisi yetkililerince verilen birçok söylev ve demeçlerde de gene aynı tez öne sürülüyor; ve 30-40 muhalif milletvekilinin bile fazla olduğu, bu kadar büyük bir muhalefet karşısında hükûmetin iş göremeyeceği, rahat çalışamayacağı, Meclisle münase-

betlerine kendi istediği şekli veremeyeceği öne sürülüyordu.

Seçimlerde Demokrat Parti, ancak bir azınlık partisi olarak iktidarını yeniliyebildiği halde, ve Türk milletinin, «dikensiz gül bahçesi» felsefesini, yani icra kuvvetine bağlı, icra kuvveti emrinde bir Meclis kurma, Büyük Millet Meclisini icranın bir danışma kurulu hâline getirme tasarıasını aslâ desteklemediği kesin olarak anlaşıldığı halde, D.P. bu tasarıyı gerçekleştirme hevesinden vaz geçmemiş, vaz geçemediği de, Başbakanının B.M.M. nde okuduğu Hükûmet Programıyla açığa vurulmuştur.

Programda,

«... bugünkü Türkiye'nin ihtiyaçları, meseleleri ve dâvaları, ehemmiyet ve vüs'at bakımından dünkü Türkiye'nin ihtiyaç ve meseleleriyle aslâ kaabili kıyas değildir, onun için, devlet idaresini anlayış ve millî meselelerimizi mütalâa ve tefekkür tarzı... müşterek ve ağır vazife ve mes'uliyetlerimiz gözönünde tutulmak suretiyle geliştirilmek icabeder»,

denilerek,

«... hergün birçok karar ve tedbirlerin alınmasını zarurî kılan bugünkü dünya ve memleket şartları içinde»,

icranın murakabe üstü tutulması isteniyor; Meclisin, Anayasa ile müsade ve imkân verildiği ölçüde murakabe ödevini yapma gayreti,

«... engellemelere, hattâ sabotajları andıran faaliyetlere ve hareketlere kadar giden bir sistem»,

olarak anlatılıyor; ve bu sistemin,

«... bir memleket için hayırlı ve faydalı neticeler verebileceğine kaani olmağa imkân yoktur»,

deniliyordu.

Hükümet programının okunuşundan hemen sonra Meclise getirilen ve D.P. çoğunluğunca kabul edilen İçtüzük değişikliği teklifinde de, yer yer Anayasayı reddeden hükümler ortaya konularak, icra üzerindeki Meclis murakabesinin asgarî hadde indirilmesi sağlanmak isteniyordu.

Hükümetin ve yetkili iktidar sözcülerinin aynı konuda daha önce belirttikleri fikirler gözönünde tutulunca, İçtüzük değişikliğine bundan daha başka bir maksat atfetmek elbette mümkün olamazdı.

Nitekim, hukuk ilminin yurdumuzdaki ileri gelen otoritelerinden biri olarak, Prof. Hüseyin Nail Kubalı da, İçtüzük değişikliği konusunda düşüncesi sorulduğu zaman, bizzat iktidar sorumlularının sözleriyle, hattâ Hükümet programıyla sabit bu gerçeği kısaca şöyle ifade etmişti:

«Bu tüzük tâdili, ekseriyet partisi vasıtasıyla icranın Meclis ve muhalefet karşısında asgarî murakabe ve âzamî rahatlık içinde üstünlük teminine mâtuftur.»

İlmin başlıca ödevlerinden biri gerçekleri tesbit etmek olduğuna göre, bir esas teşkilât hukuku profesörünün daha başka türlü konuşması beklenemezdi.

Oysa, «Kubalı meselesi» B.M.M. nde görüşülürken, Millî Eğitim Bakanı, Prof. Kubalı'nın demecinden yukarıya aldığımız cümle için,

«Bu sözün ilimle ne alâkası vardır?» diye sormuştur.

Böyle bir soru ancak, Prof. Kubalı bu sözlerin tersini söylemiş, yani, «tüzük tâdili icranın Meclis ve muhalefet karşısında asgarî murakabe ve âzamî üstünlük teminine matuf değildir», demiş olsa idi, akla gelebilirdi. Çünkü gerçeğe alâkası olmayan bir sözün ilimle de alâkası olamazdı.

İcranın teşriî kuvvete üstünlüğü, Meclis murakabesinin asgariye indirilmesi ve hükümetin Meclis ve muhalefet karşısında âzamî rahatlıkla çalışabilmesi tezi, Türkiye'de D.P. iktidarınca, hiçbir tereddüde yer bırakmıyacak bir açıklıkla öne sürülmüş, savunulmuş, tatbiki için de teşebbüse geçilmiştir. İçtüzük değişikliğinin bu teze dayandığını saklamağa bile lüzum görülmemiştir.

O halde, Prof. Kubalı'nın, içtüzük değişikliğine, bir esas teşkilât hukuku

uzmanı olarak atfettiği maksat, bizzat bu değişikliği isteyenlerin, Meclis'e getirenlerin ve Mecliste savunanların ifade ettikleri maksatla aynıdır.

Eğer iktidar sorumluları, kendi güttükleri ve saklamağa bile lüzum görmedikleri bir maksat bir ilim adamınca aynen tekrarlanmak suretiyle ifade edildiği zaman, ilmin kendilerini mahkûm ettiğine kaani oluyorlarsa, bunda ilim adamının ne günahı vardır?

Millî Eğitim Bakanının Prof. Kubalı meselesi hakkında Meclise verdiği izahtan çıkarılabilecek bir sonuç odur ki, ilim, bugünkü iktidar sorumlularının söyledikleri bâzı sözleri, savundukları ve tatbika kalkıştıkları bir tezi tekrarlamak suretiyle iktidarı mahkûm etti diye, iktidar da ilmi ve ilim adamını mahkûm etmek istemiştir.

İçtüzük değişikliğini Mecliste savunan iktidar sözcüleri, bu değişiklik için aradıkları hukukî mesnedi gerçi «Nürnberg Mahkemesi» ne hâkim olan zihniyette bulabilmişlerdi. Fakat bu zihniyetin Türk demokrasisi için bir ölçü olarak kabul edilmesi, herhalde bir esas teşkilât hukuku profesöründen beklenemezdi. — B. E.

Geri Tepen Cezalar

Prof. Hüseyin Nail Kubalı kürsüsüne iade edilince, İstanbul Üniversitesi profesörlerinden bâzısı belki de bir taşla birkaç kuş vurduklarını düşünerek sevinmişlerdir. Çünkü gizli oturumlarda, şölenlerde iktidar sorumlularıyla yaptıkları temaslardan sonra, hem profesörlerin arsa ve kooperatif meseleleri hâl yoluna girmiş, hem bir yeni üniversite kanununun Meclise getirilmesinden vazgeçilmiş, hem de Prof. Kubalı kürsüsüne dönmüştür.

Fakat bu gelişmelerde, iktidarla temaslara düzenliyen profesörlerin hiçbir başarı hissesi yoktur. Gerçi onlar, davranışlarına yön veren zihniyeti ne kadar beğenmesek de, şüphesiz ki temaslara iyiniyetle yapmışlardır. İktidarı tatlılıkla «yola getirmek» istemişlerdir. Ama bunun için başvurdukları usulleri, Başbakan belki de bizzat telkin etmiş ve usta bir taktikçi olarak, kendisinin ve temsil ettiği iktidarın durumunu kuvvetlendirmek ve üniversiteyi halk gözünde küçük düşürmek için kullanmağa teşebbüs etmiştir.

Aslında, daha Prof. Kubalı bakanlık emrine alındığı gün, halkoyu, Demokrat Parti iktidarını mahkûm etmişti. Prof. Kubalı'ya verilen ceza, halkoyunun yargısına çarparak geri tepmiş, öylelikle, bu cezanın darbesini Kubalı değil, cezayı veren iktidar kendi üzerinde duymuştu.

Geri tepen bu ceza, zaten artık güçlüklerle ayakta durabilecek kadar zayıf düşmüş bir iktidarın kaldıramıyacağı kadar ağırdı. Başka rejim dâvalarını olduğu gibi, üniversite bağımsızlığı dâvasını da benimsiyenlerin «bir avuç aydın» dan ibaret olmadığı, bütün üniversite gençliğiyle, bütün bağımsız basınla birlikte çok geniş bir yurttaş kütlesinin de bu dâvayı benimsediği anlaşılıyordu.

Yurttaş gözünde Kubalı, doğru bildiğini söylemek uğrunda her tehlikeyi göze alan bir bilgindi; Türk halkının bilginlerden, hocalardan beklediği ve korkusuzluğu kişiliğinde toplamış bir insandı. Kubalı karşısında D.P. iktidarı ise, doğru bildiğini söyleyen ve kararlı ve cesur hocalara tahammüslüğün bir sembolü haline gelmişti.

Bu durumda iktidarın, daha Kubalı Bakanlık emrine alındığı gün hatâsını anladığına ve tamir yollarını aramağa başladığına şüphe yoktur.

Fakat Prof. Kubalı'nın ancak, üniversiteyi ve üniversiteyle beraber Türk aydınını halk gözünde küçük düşürücü birtakım tâvizler karşılığı kürsüsüne iade edilmiş gibi gösterilebilmesi ve işlenen hatâyı tâmir gayretlerinin böylece maskelenebilmesi için bâzı profesörler iktidara büyük bir fırsat sağlamışlardır.

Prof. Kubalı'nın, kürsüsüne dönerken verdiği demeçle, iktidara bu fırsatı sağlamış profesörleri derin bir hayal kırıklığına ve kaygıya düşürdüğü anlaşılıyor.

Oysa bu hayal kırıklığı da, kaygı da yersizdir. Sayın Kubalı, kürsüsüne dönerken verdiği demeçle, üniversitenin ve Türk aydınının vekarını ağır bir darbeden kurtarmak, iktidarın, eline verilen fırsattan üniversite aleyhine, Türk aydını aleyhine faydalanabilmesini önlemek için kendine düşen ödevi yerine getirmiş oluyordu.

Prof. Kubalı'nın, üniversite ile iktidar sorumluları arasındaki temaslardan sonra kürsüsüne iadesi, ancak böyle bir demeç sayesinde, üniversite için bir yenilgi gibi görünmekten kurtarılıp bir zafer hâline getirilebilirdi.

Ama ne çare ki, Prof. Kubalı'nın kürsüsüne iadesini, üniversite bağımsızlığından ve üniversitenin halk gözündeki itibarından verdikleri bazı tavizlerle kendilerinin sağlamış olduklarını sanan bazı profesörler, üniversiteyi yenilmiş, dize gelmiş göstermekte ısrar etmişlerdir. Halk gözünde, hattâ bütün hür dünya gözünde kendilerini temize çıkardığı için Prof. Kubalı'ya teşekkür edecek yerde, onu cezalandırmışlardır.

Nasıl iktidarın Kubalı'ya verdiği ceza, halkoyunun yargısına çarparak geri tepmiş ve bu cezanın darbesini iktidar kendi üzerinde duymuşsa, şimdi, İstanbul Üniversitesi Senatosunun Kubalı'ya verdiği ceza da, gene halkoyunun yargısına çarparak geri tepecek, ve bu cezanın ağırlığı altında Kubalı değil, bizzat cezayı tertipliyenler ezileceklerdir. — B.E.

Kapanan «ULUS» ve Hapsedilen Sanatkâr

Bir karikatür yüzünden Ulus kapan-
dı. Değerli bir sanatkâr bir yıl hapse,
on bin lira para cezasına mahkûm e-
dildi. Aynı gazetenin ve aynı karikatü-
ristin başında daha birçok mahkûmiyet
tehlikeleri dolaşmaktadır.

Türkiye'de, gazete kapatma cezası-
nın tarihe karıştığını ümit ettiğimiz bir
devre yaşadık. Fakat, demokrasiyle
bağdaşmayan birçok usûller gibi, bu
da geri geldi. Gazete kapatmak, yalnız
suç isnadı altında bulunan şahsı veya
şahısları değil, gazete ile uzaktan ya-
kından ilgili yüzlerce, binlerce mâsum
insanı cezalandırmak demektir.

Yazarları, muhabirleri, idarecileri,
teknisiyen ve işçileri, satıcıları, hattâ
okuyucuları ile, bir gazete etrafında
toplanan bütün insanlar «kapatma» ce-
zasının zararlarını çekerler. Neşredil-
miş bir yazıya değil, ilerde neşredile-
cek yazılara da şâmil bir ceza verilmiş
olur.

Bugün, gazetecilik büyük yatırım
istiyen bir «endüstri» haline gelmiştir.
Gazete kapatmak, bir müesseseyi mahv
etmek neticesini doğurabilir.

Bütün bu sebeplerle, kanunlarımız-
dan sökülüp atılmış olan bu cezayı ye-
niden getiren son basın mevzuatı, D.P.
nin demokrasimize indirdiği büyük dar-
belerden biridir.

Demokratik basın rejimlerinden as-

lâ suç teşkil etmeyen veya bir hafta
hafif hapis, yahut küçük bir para
cezası ile cezalandırılan fiiler için,
bugünkü kanunlarımızda, bir yıl-
dan başlayan hapis cezaları kon-
muştur. FORUM'da daha önce yayınla-
nan incelemelerde, Türk basın tarihinde,
bu nevi suçlar için bu derece uzun
hapis cezaları konmasının ne kadar is-
tisnâ bir mahiyet taşıdığı gösterilmiş-
ti. Tek parti devrinde bile cezası 3-6
ay olan suçlar için, bugün bir yıldan
başlayan cezalar veriliyor. Üstelik suç
unsurları çok daha müphem, çok daha
elâstik hale getirildiği halde..

FORUM, değerli sanatkâr Halim Bü-
yükbulut'un, son yıllarda hapisname de-
mirleri arasında çile dolduran fedakâr
sın mensupları listesine katıldığı şu
günlerde, haysiyet ve şereflere iktidar
basını ve iktidar radyosu tarafından
nasıl rahatça, serbestçe tecavüz edildi-
ğini okuyucularına ibretle hatırlatır.

Ulus'a ve Büyükbulut'a «geçmiş ol-
sun» der, her ikisinin de hürriyete kavu-
şacağı günlerin bir ân önce gelmesi-
ni dileriz. — T. F.

Lâiklik ve Gizlilik

Türkiye'de çok partili hayata geçil-
diğindenberi, demokrasiyle lâikliği bir
arada yürütebilmenin güçlüğü, devrim-
ci aydınları kaygılandırmaktadır.

Cumhuriyet kurulduktan sonra giri-
şilen ilk iki demokrasi hamlesinin çık-
maza saplanması, iktidarın lâikliği
koruma düşüncesi başlıca etkenlerden
biri olmuştur. Çünkü her iki hamlede de
muhalfe, devrim aleyhtarlığını, o ar-
rada bilhassa dinsel duyguların sömü-
rülmesini, başlıca politika silâhı olarak
kullanmıştı. Muhalfe liderlerinden
bâzısının devrimlere bağlılığı bile bu
yüzden açılan tehlikeli akımları durdu-
ramamıştı.

Fakat üçüncü denemeye, lâik eği-
timden geçmiş bir yeni kuşak yetiştik-
ten sonra girilmiştir. Onun için, Cum-
huriyet Halk Partisi iktidarı yeni muha-
lefetin, genel olarak devrimlere, özel
olarak da lâikliğe aykırı tutumu kar-
şısında fazla kaygı duymamış, tehlike-
yi küçük tavizlerle geçiştirebileceğini
düşünmüştü.

1950 Mayısına kadar Türkiye'de ge-
nel olarak devrimler, özel olarak lâiklik

Cumhuriyet Türkiyesinin temellerini ko-
ruma sorumluluğunu omuzlarında du-
yan bir iktidar tarafından, nisbeten so-
rumsuz bir muhalfete karşı savunulu-
yor, ve bu savunma sırasında zaman
zaman küçük tavizler vermekle yetini-
liyordu.

Fakat 1950 seçimlerinden sonra, ik-
tidarla beraber bu durum da değişmiş-
tir. 1950 seçimlerinden bu yana, dev-
rim ve lâiklik aleyhtarlığı, muhalfe-
tin kestirme yoldan iktidara geçmek için
kullandığı bir silâh olmaktan çıkmış,
gitgide, gerek rejim konusunda gerek
iktisadî alanda vaatlerini tutamayan bir
iktidar partisinin iktidarda kalabilmek
için baş vurduğu bir silâh hâline gel-
miştir.

Lâikliği korumak için iktidarın elin-
de bulunan imkânlar, hiç şüphesiz, mu-
halfe-
tin elindeki imkânlardan çok da-
ha etkili olduğu halde, Demokrat Par-
ti iktidarı bu sorumluluğu C.H.P. den
devralmamış, daha çok, muhalfe-
teki C.H.P. nin ve başka muhalfe-
te partile-
ri içindeki devrimci unsurlarla, lâik e-
ğitim almış aydın gençliğin omuzların-
da bırakmıştır.

Gerçi bütün engellere rağmen, hat-
tâ D.P. iktidarının menfî tutumuna rağ-
men, lâikliğin Türkiye'de kökleşmekte
olduğuna şüphe yoktur. Ancak, bu kök-
leşmenin yavaşlaması bile kaygı veri-
cidir. Çünkü bu yavaşlama, Türk top-
lumunun bütün alanlardaki batılılaş-
ma ve kalkınma hareketlerini de ya-
vaşlatmaktadır.

Lâikliğe inanmış devrimci Türk ay-
dınlarının, Demokrat Parti iktidarına bir
ân önce son vermek zorunluluğunu
duymalarında başlıca etkenlerden biri
bu yavaşlamadan kurtulma isteğidir.

D.P. iktidarınca lâiklikten verilen
tavizlerin ölçüsünü ve etkisini kesin o-
larak tesbit edebilmek genç Türk ay-
dınları için çok zordur. Çünkü bu ta-
vizler daha çok, aydın gençliğin he-
men hiç teması olmayan çevrelere el
altından verilmektedir.

Böyle tavizlerin etkileri zaman za-
man adalet cihazını bile harekete geç-
mek zorunda bırakmakta, fakat bu
yüzden açılan dâvalar için alınması â-
det hâline gelen gizlilik kararları, an-
cak mahkemelerde açığa vurulabilecek
birçok gerçekleri halkoyundan saklı tut-
maktadır.

Bu gizlilik teamülünün, iktidarcı
lâiklik ilkesinden verilen tavizlerle ka-

nuna aykırı irtica hareketleri arasında ki sıkı bağlantıyı örtbas etme isteğinden doğduğu şüphesi ister istemez zihinlere yerleşmektedir.

O yüzden, bu yıl yurdumuzda lâikliğin 30 ncu yıldönümü, hiç de güven-dirici, sevindirici olmayan şartlar altında kutlanmıştır.

İrtica hareketleriyle ilgili dâvaların gizli görülmesi âdetine son verilmediği, zihinlerdeki şüphe elbette kuvvetlenecek, ve bir kanaat olarak kökleşecektir. — B.E.

Devlet Personel Kanunu

Yıllardanberi sözü edilen, Meclise sunulup geri alınan Devlet Personel Kanunu tasarısı, tekrar ortaya çıktı. Bu hafta içinde Bütçe Encümeni'nde müzakeresine başlanmaktadır.

İslah edilmek üzere Meclisten geri alındığı söylenen tasarı, hiçbir ciddi değişiklik yapılmadan, eski şekliyle yeniden sevk edilmiştir.

Enflasyonun memur maaşlarını ve ücretleri kemirdiği ve yüzbinlerce aileyi geçim sıkıntısına düşürdüğü bir hakikattir. Bu böyle olunca, Devlet Personel Kanunu tasarısını, hiç değilse bu derde geçici bir deva olacağı ümidiyle, iyi karşılamak gerekir. Mevcut baram ve ücret sistemimiz her tarafından patlak vermiş, havsallaya sığmaz eşitsizliklere yol açmıştır. Aynı işleri gören insanlar, ayrı dairelerde, birbiri ile kıyas kabul edilemeyecek derecede farklı ücretler almaktadırlar. Maaş yetersizliği, birçok branşlarda, eleman darlığını hâd bir hale getirmiştir. Öğretmen buhranı, hâkim buhranı daha pek çok benzerleri olan birer misaldir.

Ancak, yeni tasarının personel meselelerimizi halletmekten uzak olacağını şimdiden söylemek lâzımdır. 100 liradan başlayan ücret ve 130 liradan başlayan maaş cetveline bakınca, günün şartlarına uygun bir «asgarî geçinme haddi» tesbit edilmediği derhal anlaşılmaktadır. Ferahlık bâzı üst kademelerde ve teknik sahada görülecektir.

Fiyatlarda istikrar sağlayacak bir iktisadî politika yürütülmedikçe maaş ve ücretlere yapılacak her zammın kısa zamanda artan fiatlarla eriyip yok olması mukadderdir. Tasarı, ücret ve maaşlar fiat artışlarına göre sür'atle ayarlamayı temin edecek müessir bir sistemden de mahrumdur. 'Echelle Mobile' adını taşıyan mütehavvil (ve endekse göre ayarlanmış) ücret sistemi, Maliye Vekâletince cazip görülmemiştir.

1954 den sonra kabul edilen ve memur teminatını, üniversite muhtariyetini yaralayan antidemokratik hükümlerin hepsi, tasarıya aktarılıp bir arada toplanmıştır. Bu hükümleri münakaşaya bile hacet görmüyoruz.

Tasarı, bütün mahallî idareleri, hâkimleri, üniversiteleri, iktisadî devlet teşekküllerini sahası içine almaktadır.

Sayıları pek çok olan ve gerek asıl devlet teşkilâtına, gerek birbirlerine nazaran ehemmiyetli farklar arzeden mahallî idareleri Devlet Personel Dairesinin selâhiyet çerçevesi içine almak büyük güçlükler doğurabilir. Başka memleketlerin tecrübeleri de gösteriyor ki, en iyi usul, Devlet Personel dairelerinin selâhiyet çerçevesini başlangıçta dar tutup, verilen işi başarı ile yürüttüğü görüldükçe yavaş yavaş başka sahalar da teşmil etmektir.

Devlet Personel Kanunu tasarısı, adının ifade ettiği mânâyâ ve memur statüsü ile ilgili bazı antidemokratik hükümleri bir araya toplamasına rağmen, daha ziyade memuriyetin «malî» cephelerini tanzim eden bir tasarı hüviyetini taşımaktadır. Bu hale göre, memur rejimimizi esaslı bir reforma tâbi tutmak, memuriyete girişten emekliliğe kadar uzanan bir tanzime girişmek, idareyi yersiz siyasî tesir ve nüfuzlardan koruyup bağımsız bir Personel Dairesinin objektif murakabesinden faydalanmak gibi hususlar, mevcut tasarı ile erişilebilecek gayeler değildir.

Üniversitelerden, Vekâletlerden, mütehassıs heyetlerden alınan rapor ve mütalâalara göre ıslah edileceği ümit edilen tasarı, T.B.M.M. ne hemen hemen eski şekliyle sevk edilmiş bulunuyor. Meclisin, tasarıdaki başlıca kusurları ıslah etmesi ve geçim sıkıntısına mâruz yüzbinlerin derdine bir ân önce deva bulması gerekiyor.

Milletlerarası Hukuk Öğretimi Kongresi

7-10 Nisan tarihleri arasında Ankara'da Hukuk öğretimi hakkında Milletlerarası bir kongre toplandı. Ankara Hukuk Fakültesine bağlı Hukukî Araştırmalar Enstitüsünün teşebbüsü ile toplanan bu Kongre, ele aldığı mevzu bakımından bütün hukukçular ve bilhassa akademik meslek mensupları için ciddi ilgi çekici bir mahiyet ve önem taşımakta idi. Kongreye katılan yabancı delegeler arasında, Almanya'dan Helmut Coing ve Von Caemmerer, İngiltere'den L. C. B. Gower ve R. H. Graverson, Amerika'dan Edmond Cahn ve Judson Falknor, Fransa'dan Jean de Soto, Avusturyalıdan F. P. Donovan gibi, birçoklarının şöhretleri milli hudutların dışına taşmış seçkin hukukçuların bulunuşu, milletlerarası bu ilmi topluluğun önemini bir kat daha artırmıştır.

Kongre, hukuk öğretimi dâvasının çeşitli cephelerini, aşağıdaki bölümlere ayırarak ele almış ve incelemiştir: 1. Hukuk öğretiminin gayeleri, 2. Hukuk öğretiminin metodları, 3. Hukuk öğretiminin muhtevası, 4. Hukuk öncesi öğretim, 5. Hukuk ve komşu mevzular arasındaki münasebat. Aslında birbirleriyle sıkı sıkıya bağlı olan bu bölümler içinde, hukuk öğretiminin pratik cephesi bakımından en önemli olanı, «Hukuk öğretiminin metodları» konusu idi. Nitekim, Kongre de, diğer bölümlere yarımşar gün ayırdığı halde, bu konuya bir bütün gün tahsis etmiştir.

Hukuk öğretiminin gayeleri ile hukuk öğretiminin metodlarını birbirinden ayırarak ele almak şüphesiz ki çok güçtür. Bu bakımdan, gayeler ve metodlar bahislerindeki raporlarda ve konuşmalarda geniş ölçüde tedahüller olması gayet tabii idi. Hukuk öğretiminin gayeleri üzerinde konuşan hatipler, bunların başlıca iki noktada toplandığı, birincisinin «ilmî ve teknik eğitim», ikincisinin de «şahsiyet ve karakterin formasyonu» olduğu hususunda bir görüş birliğine varmışlardır. Bu konuda birer tebliğ veren Prof. Coing ile Prof. Abadan, hukuk öğretiminde meslekî bilgi verilmesi yanında, karakter terbiyesi ve dolayısıyla iyi ve faziletli vatandaş yetiştirilmesi hedeflerinin önemini çok

yerinde olarak tebarüz ettirmişlerdir. (Bu noktada yalnız İstanbul Hukuk Fakültesi Dekanı Prof. Hıfzı Timur aykırı bir fikir beyan etmiş, ve hukuk hocalarının karakter formasyonu ile ilgili olmadıklarını ileri sürmüştür!).

Metod bahsine gelince, burada konuşma ve tartışmaların ağırlık merkezini, belli başlı iki metodun, İngiliz - Amerikan metodu (Case system) ile Kit'a Avrupası metodunun (Takrir sistemi) meziyet ve kusurları teşkil etmiştir. Bu arada, memleketimizde de tatbik edilmekte olan «takrir» sisteminin, talebeyi tamamen pasif bıraktığı, onu düşünmeye sevketmediği ve ezberciliğe yol açtığı belirtilmiştir. Neticede, en iyi metodun, tümdengelim (deduction) ve tümevarım (induction) metodlarının (yani Kit'a Avrupası ve İngiliz - Amerikan sistemlerinin) mezcedilmesinden doğacak bir ortalama metod olacağı hususınca az çok bir fikir mutabakatı hasıl olmuştur.

Dört gün devam eden Kongre esnasında, gerek hukuk öğretiminin gayeleri ve metodları konusunda, gerek diğer konularda yapılan tebliğleri ve bu tebliğlerde ifade edilen çeşitli görüşlerle bunların münakaşasını burada en kısa bir özet şeklinde dahi vermemize imkân yoktur. İlerde kongre zabıtları bir kitap halinde neşredildiği zaman, bütün alâkâlılar bu sahada çeşitli sistemleri ve noktâi nazarları toplu olarak aksettiren kıymetli bir bilgi hazinesine kavuşmuş olacaklardır. Biz, burada sadece kongrenin cereyan tarzı hakkında bâzı müşahedelerimizi kısaca açıklamakla yetineceğiz.

Evvelâ şu umumî intibacı kaydedelim: Kongre gayet parlak ve hareketli olarak başlamış, fakat oldukça sönük bir şekilde sona ermiştir. Son perdenin böyle donuk bir not üzerine kapanmasında rejisör kadar aktörlerin de payı olduğunu söylemek lâzımdır. Programa göre, nihâf celse umumî münakaşa ve kararlara ayrılmıştı. Fakat bu celsede umumî bir münakaşa yapılmadığı gibi, evvelki celselerde ileri sürülen ve üzerinde az çok bir görüş birliğine varıldığı anlaşılacak hususlar da bir karar şeklinde formüle edilerek Kongrenin tasvibine sunulmamıştır. Keza, son celsede, delegeler tarafından hiçbir müşahhas teklif de ortaya atılmamıştır. Böylece, dört gün içinde bütün söylenenler ve konuşulanlar âdetâ havada kalmış ve Kongre şeklen bir karar almadan ve temenni-

lerde bulunmadan dağılmıştır.

Bununla beraber, heyeti umumiyesi itibariyle Hukuk Öğretimi Kongresi başarılı geçmiştir. Muhtelif konularda verilen tebliğlerin hemen hepsi çok kıymetli fikirleri ve görüşleri ihtiva etmekte idi. Ortaya konan bu görüşlerden ve cereyan eden fikir alış-verişinden muhakkak ki çok faydalı neticeler çıkarmak mümkün olacaktır. Kaldı ki, sadece yukarıda isimlerini saydığımız seçkin hukukçuların bir araya toplanması dahi başlı başına olağanüstü bir hâdise teşkil eder. Bu bakımdan, Kongreyi tertipliyen Hukukî Araştırmalar Enstitüsü ile, bilhassa Enstitü Ko-direktörü Prof. Edward King'i ve yardımcıları Prof. J. W. Hawley ile Doçent Dr. Hicri Fişek'i başarılı gayretlerinden dolayı tebrik etmek lâzımdır.

Son olarak, Kongre esnasında göze çarpan bir iki noktayı da burada aksettirmeden geçemeyeceğiz. Bunlardan birincisi, Ankara Hukuk Fakültesi öğretim üyelerinin, kendi binalarında cereyan eden ve «Hukuk Öğretimi» konusunu inceliyen bu toplantıya karşı gösterdikleri alâkasızlıktır. Bir ikisi müstesna, Hukuk Fakültesi mensuplarının büyük çoğunluğunun Kongreye karşı takındıkları pasif tavır; anlaşılması ve izahı güç bir keyfiyettir. Bu durum, yabancı delegelerin de gözünden kaçmamış olacak ki, bunlardan birisi hayretini şu sözlerle ifade etmekten kendini alamamıştır: «Ankara Hukuk Fakültesi hocalarının çoğu kongreye uğramadılar. Acaba oruç tutuyorlar da ondan mı?»

Dikkati çeken ikinci bir olay da şudur: Kongrenin son günü, Prof. Kubalı'nın kürsüsüne iade edildiği haberi öğrenilmiştir. Bu haberden duyulan sevinç, orada bulunan Üniversitelerimiz mensuplarından birisinin ifade etmesi beklenirdi. Fakat, her nedense, bizimkilerden hiçbiri bunu yapmak lüzumunu duymamış (veya başka bir mülâhaza ile bundan kaçınmış), ve bu vazife, ilim dünyası adına yabancı profesörlerden birine düşmüştür. Diğer yabancı delegeler adına da konuştuğunu belirten Londra Üniversitesinden Prof. Gower, Kubalı hâdisesini başından beri ilgi ile takibettiklerini, ilim ve fikir hürriyetine ağır bir darbe telâkki ettikleri bu hâdiseden büyük üzüntü duyduklarını, ancak, memleketimizde misafir olarak bulunmaları dolayısıyla Kongre esnasında bu meseleye dokunmaktan kaçındıklarını, fakat şimdi Türk hükümeti Kubalı'yı kürsüsüne iade etmekle ken-

di noktâi nazarlara iltihak etmiş sayılacağı cihetle artık bu meseleye açıkça temas etmekte bir mahzur kalmadığını söylemiş ve bu karardan duydukları büyük memnuniyeti ifade etmiştir. Profesör Gower, sözlerinin sonunda, ilim hürriyetini korumak hususundaki gayretlerinden dolayı İstanbul Üniversitesine de tebriklerini bildirmiştir. Ancak, gayet tabiidir ki, değerli İngiliz profesörünün, bu tebriklerini ifade ettiği sırada, İstanbul Üniversitesi Senatosunun aradan üç gün geçtikten sonra fikir hürriyetine ve Üniversite muhtariyetine bizzat kendi eliyle en ağır darbeyi indireceğini tahmin etmesine imkân yoktu. — M. K.

Atom Denemelerinin Durdurulması

Sovyet Yüksek Şûrası'nın son toplantısı esnasında, Sovyet Dışişleri Bakanı Andrei Gromyko, Başbakan Nikita Khrushchev'in birkaç gün önce yapmış olduğu imâları teyiden, Sovyetler Birliği Hükümetinin atom ve hidrojen silâhları denemelerini tek-tarafli olarak durdurmaya karar verdiğini ilân etmiştir.

Bu Sovyet kararının, dünya halk oyu üzerinde önemli bir propaganda tesiri icra edeceği muhakkaktır. Bu propaganda etkisini iki ayrı şekilde mütalâa etmek gerekir:

1 — Bu Sovyet jestinin, evvelâ, Birleşik Amerika ve Batı Avrupa efkârı umumiyelerinin bir kısmında önemli bir tesiri olacaktır ve olmuştur. Batı Almanya'da Sosyal - Demokrat Partisi ve İngiltere'de İşçi Partisi, Sovyetleri müteakip Birleşik Amerika ile İngiltere'nin de aynı yola girmeleri gerektiği fikrinde idirler. Ancak, bu partilerin aldıkları vaziyet, bilhassa İngiltere'de, daha ziyade ideolojiktir; bunlar, hiçbir vakit, Batı savunmasının hakikî mütalâları kendilerine anlatıldığında, şimdi almış oldukları ideolojik vaziyet üzerinde fazla ısrar etmeyeceklerdir.

2 — Buna karşılık, Sovyet jestinin Asya ve Afrika'nın geri kalmış memleketleri halk oyları üzerinde daha derin bir propaganda etkisi olacaktır. Mareşal Tito ile Pandit Nehru da, Sovyetlerin denemeleri tek-tarafli olarak durdurmuş olmalarını tasviple karşılamışlardır.

Bu Hükümetler topyekûn silâhsızlanma yolundaki her hareketi, münferit ve gayrıkâfi bile olsa, desteklemenin, bu konuda müsbet bir mânevi hava yaratacağını ummaktadırlar.

Bununla beraber, Sovyet jestinin Birleşik Amerika ile İngiltere tarafından tek - taraflı olarak tâkip edilmesi yolunda verilmiş olan kararın sebeplerini tasviple karşılamak lâzımdır. Gerçekten, evvelâ, Sovyetler, bu jestlerinin hakikate uyup uymadığı yolunda kendi topraklarında tesis edilecek bir milletlerarası kontrol sistemini kabule asla mütemayil gözükmemektedirler; her nekadar M. «K», bu konuda kontrolü kabul edebileceğini söylemişse de, bundan maksadının daha ziyade deteksiyon âletleri vasıtasıyla di-

şardan kontrol olduğu anlaşılmaktadır. Halbuki, İngiltere Başbakanı Mr. MacMillan, Avam Kamarasında, bâzı denemelerin deteksiyon âletlerinden kaçırılmasının ilmen mümkün olduğunu beyan eylemiştir. Diğer taraftan, Amerikan âlimleri, atom patlamalarının radyo-aktivite yaymaksızın yapılması yolunda bir keşifte bulunmuşlardır. Bu keşfin denemelerinin yapılmasının, Batının askerî ve iktisadî potansiyelinin artırılması bakımından büyük bir önemi vardır. Nitekim, Batı, Sovyet bloku karşısında askerî muvazaneyi, ancak ve ancak, onların konvansiyonel birlik ve silâhlardaki faikiyetlerine mukabil, atom ve hidrojen taktik ve stratejik silâhlarında ve bunlara karşı korunma vasıtalarındaki faikiyeti sayesinde muhafaza edebilmektedir. Bu itibarla, Sov-

yetler, sadece dezatomizasyon tedbirlerini müessir bir kontrol altına almayı kabul etseler ve Batı bununla yetinse bile, bu, Batı'nın, Sovyet piyadesi ve topçusunun üstünlüğü karşısında ezilme riskini kabullenmesi mânâsına gelecektir. Bu sebepler dolayısıyla, Sovyetler, silâhsızlanmayı topyekûn bir zihniyet içerisinde mütalâa etmedikçe, Batıların, perakende tedbirlere yanaşmamaları yerindedir.

Bu davranış, ilk önce, belki de bâzı çevrelerce anlaşılacaktır. Ancak, meselenin dünya halk oyu huzurundaki tartışılması, propaganda jestleri yapma imkânı tükenerek devam ettikçe, hakikatın ne tarafta olduğu muhakkak ki anlaşılacaktır.

İncelemeler

Hürriyet Partisi Seçim Kanunu Tasarısı Hakkında Düşünceler

Dr. Fahir H. ARMAOĞLU

Milletvekili Sayısının Azaltılması:

Tasarının, muaddel ve mer'î 5545 sayılı Kanununun 4 ncü maddesini tâdil eden 2 nci maddesi, 40.000 kişiye bir milletvekili yerine 60.000 kişiye bir milletvekili seçilmesi esasını kabul etmekle, memleketimizin bünyesine en uygun bir ölçüyü bulmuş olmaktadır. Bugün nüfusları bizimkinin takriben iki misli kadar olan memleketlerin parlâmentoları bile, ancak bizdeki kadar milletvekili ihtiva etmektedir. Binaenaleyh, gerek nüfusumuz ve gerekse malî imkânlarımız itibarıyla bu memleketler seviyesinde bulunmadığımızı göre, bizdeki milletvekili sayısının da mâkul bir nisbete indirilmesi zaruridir. Teklif edilen kanun tasarısı, 60.000 kişiye bir milletvekili esasını benimsemekle Türkiye Büyük Millet Meclisinin üye sayısının 400 civarına indirilmesini der-

piş etmiş olmaktadır ki, bu da normal ve mâkul bir miktardır. Her nekadar Meclislerdeki üye sayısının fazlalığı, çoğunluğa sahip olan partinin meclis grubu içinde olduğu kadar, bütün Meclis heyeti umumiyesi içinde de, çeşitli fikirlerin belirmesine yol açması dolayısıyla, çoğunluk partisinin kendi meclis grubu üzerindeki kontrolünü güçleştirerek bir nevi demokratik garanti gibi görünürse de, memleketimizde bütün partiler için bunun böyle olmadığı da bir vâkıdır. Kaldı ki, tasarının teklif ettiği nisbî temsil sistemi, mekanizmasının tabii neticesi olarak, partilerin daha doktriner ve disiplinli bir hale gelmesini intaç etmektedir. Milletvekili sayısı yüksek olursa, çoğunluk partisinin Meclisteki kuvveti de o nisbette fazla olacaktır ki, böyle bir halde, milletvekili sayısının azaltılması şayanı

tavsiyedir. Bütün bu sebeplerle, Hürriyet partisinin kanun tasarısı; yerinde bir teklifte bulunmuş olmaktadır.

Ara Seçimleri :

Tasarının, mer'î kanununun 6 ncı maddesinde birinci fıkrasını tâdil eden 3 ncü maddesi, ara seçimlerinin yapılmasına daha âmir bir mahiyet vermekte ve bu seçimlerin her yıl Eylül ayının üçüncü Pazar günü yapılacağını söylemekle, bu konuya çok daha fazla bir vuzuh getirmektedir. Bununla beraber, bu 3 ncü madde hükmünün pratikteki güçlükler bakımından büyük bir fayda sağlayacağını zannetmiyoruz: Zira, maddenin metninde, «Türkiye Büyük Millet Meclisi aksine karar vermedikçe» denilmekle çoğunluğu elinde tutan herhangi bir partiye, ara seçimlerinin yapılmasına mâni olması için gereken imkânlar verilmiş olacaktır. Maamafih, tasarının

üçüncü maddesinin teklif edilen bu yeni hükmünün, şimdiki vuzuhsuz duruma çok daha fazla aydınlık getirdiği de, bir hakikattir.

Seçim Kütükleri ve Seçmen Listeleri :

Mer'î kanunun seçim kütükleri ve seçmen listeleri hakkındaki 10, 12, 15, 16, 17, 19, 21, 23, 25, 26 ve 32 nci maddelerini tâdil eden, tasarının 4 - 14 ncu maddelerine gelince; bu maddeler hükümleri iki bakımdan hususiyet arz etmektedir. Birincisi, seçim kütüklerinin ve seçmen listelerinin tanzim ve idamesinde bütün siyasî partilere geniş bir kontrol imkânı vermesidir. İkincisi, yine seçim kütükleri ve seçmen listelerinin tanzim ve idamesinde, nüfus idarelerinin başlıca rolü oynaması derpiş edilmek suretiyle, yeni bir organizasyon yoluna gidilmesidir.

Tasarının birinci hususiyetini, demokratik rejimin tabii bir neticesi sayabiliriz.

İkinci hususiyete, yani seçim kütüklerinin ve seçmen listelerinin tanzim ve idamesinde başlıca sorumluluğun nüfus idarelerine verilmesi meselesine gelince; burada tasarı ile tamamen mutabık olmadığımızı belirtmek isteriz. Bir defa, tasarının gerekçesi kendi kendisiyle tezada düşmektedir. Şöyle ki: Gerekçede, nüfus kütüklerimizin bugün çok noksan çalıştığı, ıslaha muhtaç bulunduğu belirtildiği halde, bunları yapamıyan nüfus idarelerine bir de seçim kütüklerinin tanzimi ve seçmen listelerinin hazırlanması gibi hakikaten büyük ve önemli çapta bir vazife

tedir. Her ne kadar, tasarıda, köy muhtar ve ihtiyar meclisleriyle mahalle muhtar ve ihtiyar heyetlerinin nüfus idarelerine yardımcı olacakları belirtilmiş ise de, bunun kâfi bir tedbir olacağı kanaatinde değiliz. Hiç şüphe yok ki, tasarı, seçim kütükleri ve seçmen listelerine gereken önemi vermekle, seçim mekanizmasının maddî temelini teşkil eden bu kütük ve listeleri esas itibarıyla nüfus kayıtlarına dayandırmakla, hem vatandaşları ve hem de muhtarları, bilhassa ikametgâh durumlarında vukubulan değişmeleri bildirmeye mecbur tutmakla, hakikaten bir reform zihniyetiyle hareket etmiş olmaktadır. Fakat böyle bir reformun icrasını, esasen mahmul bulunan ve hattâ iyi işlemiyen nüfus idarelerine bırakmanın iyi bir tedbir olacağını zannetmiyoruz. Demokrasimizi hergün biraz daha geliştirmek için gayret sarfettiğimize göre, bununla hemâhenk ola-

rak, devamlı çalışan organlar şeklinde, vilâyetlerde seçim büroları ve kazalarda da seçim memurlukları ihdas edilmelidir. Köylerde bu işle devamlı olarak muhtarlar meşgul olmalıdır. Gerek köy ve mahalle muhtarları ve ihtiyar meclisleri, gerekse nüfus memurlukları, seçim büroları ve memurluklarının devamlı yardımcısı olarak çalışmalıdırlar. Bu seçim büroları ve memurlukları, mülkî kadro içinde fakat ayrı hüviyete sahip olarak faaliyet göstermelidirler. Bu suretle, seçim kütükleri ve seçim listelerinin tanzim ve idamesi de bağımsız bir önem kazanmış olur.

Tabiatıyla bu işin birtakım malî külfetleri olacaktır. Fakat, demokrasimizin daha fazla gelişmesi bakımından, bu, verimli ve faydalı bir külfet olacaktır. Hattâ, kesin olarak iddia edememekle beraber, şunu da söyleyebiliriz ki, halihazır milletvekili sayısının tasarıda derpiş edilen miktara indirilmesiyle hasıl olacak yılda takriben 7 milyon liralık tasarrufun, bu malî külfetin büyük bir kısmını karşılayacağını da tahmin ederiz.

Partilerin Seçim İttifakı :

Tasarının 15 nci maddesi, mer'î kanunun adaylıklara müteallik 35 nci maddesini tâdil etmektedir. Burada bilhassa gözümüze çarpan nokta, iki veya daha ziyade partinin seçimlere müşterek listelerle katılabilmesi, yani bir seçim ittifakı yapmalarına imkân verilmesidir. Tasarının getirdiği bu önemli yenilik, hemen belirtelim ki, demokrasinin en tabii bir müessesesidir.

Radyo Vasıtasıyla Seçim Propagandası :

Tasarının 16 nci maddesi de, mer'î kanunun 45 nci maddesini tâdil ederek, siyasî partilerin seçim propagandası için radyodan istifadesine dair eski hükmü tekrar ifade etmektedir. Tabiatıyla bunu da demokratik rejimimizin en normal müessesesi olarak kabul etmek icâbeder. Bununla beraber, burada, bu madde metninin bir vuzuhsuzluğuna işaret edelim. Maddenin birinci paragrafında, «Radyolarda propaganda her siyasî parti için günde 15 dakikayı geçemez» ve ikinci paragrafında da «Yirmiden fazla seçim çevresinde aday göstermiş olan siyasî partiler bu yetkiden günde iki defa istifade edebilirler» denilmektedir. Bu iki hüküm vuzuhsuz veya birbiriyle çelişir vaziyettedir. İkinci hükme göre, yirmiden fazla seçim çevresinde aday göster-

miş olan siyasî partiler, günde iki defa 15 er dakikalık konuşma mı yapabilecekler, yoksa günde 15 dakikalık yetkilerini ikiye bölmek suretiyle mi günde iki defa konuşma yapabileceklerdir? Bu sebepten, bu maddenin daha fazla vuzuha kavuşturulması gerekmektedir.

Hâkimlerin Nezaret ve Murakabesi :

Tasarının 22 nci maddesi, mer'î kanunun 59 ncu maddesine yeni bir fıkra ilâve etmektedir. Bu yeni fıkraya göre, «İlçe seçim kurulu başkanı olan hâkimlerin muhalif kaldıkları kararlar İl Seçim Kurulunca ve İl Seçim Kurulu Başkanlarının muhalif kaldıkları kararlar Yüksek Seçim Kurulunca doğrudan doğruya tetkik edilerek tasdik veya iptal olunur», Şüphesiz, uzun zamandan beri tatbik edilen şekliyle, hâkimlerin İl ve İlçe seçim kurullarına başkanlık etmesi, demokratik bir teminat teşkil etmektedir. Fakat bu teminatı daha da artırmak maksadiyle, yukarıdaki hükümde derpiş edildiği gibi, hâkimlere seçim kurullarının diğer üyelerinden daha fazla bir üstünlük vermek, bize mâkul ve normal gözükmemektedir. Esasen tasarının gerekçesinde de bunun sebebi kâfi delil ve kuvvetle izah edilmiştir.

Esasen, mer'î kanunun il ve ilçe seçim kurullarının tarzı terekübüne mütedair 63, 64, 67 ve 68 nci maddelerini tâdil eden, tasarının 23 - 26 nci maddeleri, il ve ilçe seçim kurullarını, en yüksek dereceli hâkimin başkanlığında, mahza siyasî partiler temsilcilerinden teşkil etmekle, bu kurullara kâfi miktarda demokratik bir bünye verme maksadını gütmektedir. Aynı endişe ile, bir de hâkimlere üstün bir durum vermek, bizim için yeteri kadar ikna edici olmamaktadır.

Seçmenin Partileri Tercihî :

Tasarının 30 ncu maddesi, mer'î kanunun oy kullanma şekline ait 89 ncu maddesine yeni bir fıkra ilâve etmektedir. Bu ilâve, tasarının gerekçesinde de belirtildiği üzere, nisbî temsil sisteminin kabulü dolayısıyla yapılmaktadır. Fakat, fıkranın kaleme alınış şekli, bir tenakuza sebebiyet vermiştir. Bu fıkranın birinci cümlesinde, «Ancak seçmen oy pusulasının başına tercih ettiği partinin ismini de yazar» denilmektedir. Burada «yazar» denilmekle, hükme âmir bir mahiyet verilmekte ve seçmenin tercih ettiği partiyi behemahal belirteceği söylenmiş olmaktadır. Fakat

aynı fıkranın bundan sonraki cümlesinde ise, «Aksi takdirde oyu ancak adaylara sayılır» denildiğine göre, seçmenin tercih ettiği partiyi belirtmek mecburiyetinde olmadığı anlaşılmaktadır. Binaenaleyh, birinci cümledeki «yazar» kelimesi, «yazabilir» şeklinde değiştirilmek icabeder.

Fakat ne olursa olsun, bu hüküm, kanaatimizce, yerinde değildir. Tasarının gerekçesindeki izahata bakılırsa, seçmenin oyunu hangi partiye verdiği belli etmesi «lâzımdır». Fakat bu lüzumu, tasarının da kabul ettiği karma liste imkânlarıyla ve karma listenin mantığı ile bağdaştırmak mümkün müdür? Farzedelim ki, 9 milletvekili seçecek bir seçim çevresinde, bir seçmen (A), (B) ve (C) partilerinden üçer isim alarak bir karma liste ile yapıyor ve listenin başına da (C) Partisini tercih ettiğini yazıyor. Bu mantıklı midir? Veya, (A) Partisinden 5 isim ve (C) Partisinden de 4 isim alarak karma liste yapıyor ve listenin başına da (C) Partisini tercih ettiğini yazıyor. Bu da mantıklı midir?

Şu halde bir liste üzerinde ve bilhassa karma listede, hem parti ve hem de şahıs tercihi yapmak imkânsızdır. Kaldı ki, karma liste, bizim kanaatimizce, nisbî temsil sisteminin gayesiyle kabili telif değildir. Nisbî temsil, birinci plânda, partilerin seçimini gözönünde tutar. Şahısların seçimi bizahtî partilere bırakılmıştır. Hattâ, nisbî temsilin tatbik edildiği birçok ahvalde, karma liste yapılması dahi menedilmiştir. Tabiatıyla bu son husus, memleketimizin realiteleri bakımından pek kabili tatbik değildir. Maamafih, tasarının 30 ncu maddesini şu esaslara göre değiştirmek yerinde olur kanaatindeyiz: Karma liste yapan seçmenin, listenin başına hangi partiyi tercih ettiğini gösterebileceğine dair hüküm kaldırılmalıdır. Yani seçmene böyle bir hak tanınmamalıdır. İkinci olarak, karma listenin, ancak o listedeki adayların mensup olduğu parti içinden, aynı partinin diğer adaylarına nazaran, seçilme şansını artırabileceği belirtilmelidir. Yani, 30 ncu maddede söylendiği üzere, karma liste ile kullanılmış oyun, sadece adaylara verilmiş oy addolunacağı esası kabul edilmelidir.

Böyle bir durum, seçmeni, mahallî şahsiyetlerden ziyade partilerin bizahtî programları arasında bir tercihe sevkedecektir ki, bu, aynı zamanda seçmenin demokratik eğitimi de sağla-

yacaktır. Diğer taraftan, yine böyle bir durum, partileri de bir derlenip toplanmaya, daha programlı ve programlarına daha sâdik olmaya ve bugünkü durumun aksine, birbirlerinden daha kesin sınırlarla ayrılmaya sevkedecektir. Bu şartlar altında da seçim, devlet iktidarının şu veya bu partiye verilmesi değil, fakat aynı zamanda bu iktidarın hangi istikamette kullanılacağı mânâsını da ifade edecektir.

Nisbî Temsil Sistemi :

Nihayet, tasarının en önemli kısmına gelmiş bulunuyoruz. Tasarının 40. maddesi, mer'î kanunun, her seçim çevresinde oyların partiler arasında tevzi ve seçilen milletvekillerinin tâyinine dair 117 nci maddesini esaslı bir şekilde tâdil ederek, bugünkü «basit çoğunluk» sistemi yerine, «nisbî temsil» esasını kabul etmektedir.

Tasarıdan anladığımıza göre, nisbî temsil sistemleri içinden «d'Hondt» sistemi kabul edilmiştir. Tasarının gerekçesinde, Türkiye bakımından niçin d'Hondt sisteminin kabul edilmesi gerektiğini gösteren hiçbir sebep mevcut değildir. Bu sebeple, teklif, kanaatimizce, mesnetsiz kalmaktadır. Halbuki, böyle çok önemli bir konuda, sağlam sebeplere dayanan bir gerekçenin yer alması bilhassa zarurî idi. Bu şartlar içerisinde, Hürriyet Partisinin niçin d'Hondt sistemini benimsediğini anlamak bizim için imkânsız olmaktadır.

Şu kadarını belirtelim ki, d'Hondt sistemi basit bir taksim ameliyesiyle, milletvekilliklerini partiler arasında tevzi etmekte ve diğer nisbî temsil sistemlerinin karşılaştığı bakiye oylar ve tahsis edilmemiş milletvekilliği gibi meselelere bu sistemde rastlanılmamaktadır. Diğer taraftan, bu sistem, tahsis edilmemiş milletvekilliklerini, «en kuvvetli vasatî» kaidesiyle tevzi eden «basit seçim harici kısmeti» sistemiyle aynı neticeyi vermektedir. Bu suretle, bu sonuncu sistem gibi, bir seçim çevresinde en fazla oy alan partiye bir pirim vermektedir. Fakat bu ikinci sisteme nazaran üstünlüğü, herşeyi bir tek hamlede halledivermesindedir. Esasen; 1885 te toplanan Milletlerarası Nisbî Temsil Kongresi de bütün memleketler için tatbik edilebilecek nisbî temsil sistemi olarak d'Hondt sistemini teklif etmiştir.

Bununla beraber, d'Hondt sistemi de bütün nisbî temsil sistemlerinin muhatap olduğu tenkidden kendisini kurtaramamaktadır. Bu da partilerin çoğal-

ması ve mustakar meclis çoğunluklarının teşekkül edememesi ve binnetice Kabine istikrarsızlıklarının vukuudur. Her nekad bu hususlar memlekette memlekete değişmekte ise de, sureti umumiyede nisbî temsil sistemlerinin böyle bir temayülü olduğu kabu edilebilir. Seçim sosyolojisi üzerinde esaslı tetkikler yapılmadıkça ve hattâ bir tecrübe geçirilmedikçe, memleketimiz için de böyle olup olmayacağı kesin olarak iddia edilemez.

Vâkıa, Hürriyet Partisinin kanun tasarısı, 40 nci maddesinde, böyle bir mahzuru önlemeye mâtuf bir tedbir vaz etmiş görünüyor. Buna göre, bir seçim çevresinde muteber oyların yüzde onunu alamamış olan bir parti, o seçim çevresinden milletvekili çıkaramaz. Fakat biz şahsen, Türkiye'de doğrudan doğruya nisbî temsil sisteminin tatbiki yerine, «pirimli» nisbî temsil sisteminin tatbikine taraftarız. Bu da, düşüncemize göre, şu şekilde olabilir: Esas nisbî temsil sistemi yine d'Hondt sistemi olacaktır. Fakat bir seçim çevresinde muteber oy miktarı tesbit edildikten sonra, milletvekilliklerinin partiler arasında tevzi ameliyesine geçmeden önce, o seçim çevresinde oyların nisbî çoğunluğunu elde eden partiye bir tane milletvekilliği verilir. Bundan sonra seçim kısmı, geriye kalan milletvekilliği sayısına göre tesbit edilip, bu kısma göre milletvekillikleri partiler arasında tevzi edilir. Meselâ: Bir seçim çevresinde (A) partisi 10.000, (B) partisi 8.000, (c) partisi de 6.000 oy almış ve seçilecek milletvekili sayısı da 7 olsun. Bu duruma göre, (A) partisi bir milletvekilliğini peşinen alır. Ve geriye kalan 6 milletvekilliği yine d'Hondt sistemine göre tevzi edilir ki, neticede (A) partisi 4, (B) partisi 2, (C) partisi de 1 milletvekilliği kazanır. Halbuki böyle pirimli bir sistem yerine doğrudan doğruya d'Hondt sistemi tatbik edilseydi, (A) partisi 3, (B) partisi 2, (C) partisi de 2 milletvekilliği alacaktı. Görülüyor ki, teklif ettiğimiz sistem, küçük ve zayıf partinin aleyhine olarak kuvvetli partilere hafif bir pirim vermektedir. Memleket çapında nazara alındığında, bu şekilde bir işleyiş, Büyük Millet Meclisinde müstakar bir çoğunluğun teşekkülüne çok yardım edecek ve nisbî temsilin başlıca mahzurlarından biri olarak ileri sürülen Kabine istikrarsızlıkları ve küçük partilerin birdenbire türemeleri büyük ölçüde önlenmiş olacaktır. Diğer taraftan, böyle bir sistem

tatbik edildiği takdirde, tasarıda teklif edilen, bir seçim çevresinde oyların yüzde onundan aşağı oy alan partinin hiçbir milletvekilliği alamıyacağı hükümünü de kaldırmak gerekir.

Tasarının teklif ettiği gibi, doğrudan doğruya d'Hondt sistemini, meselâ 1954 seçimlerinin neticesine tatbik edersek, D.P. nin takriben 100 milletvekilliği bir çoğunluğa sahip olduğu görülür. Fakat bu, fikrimizce, kâfi bir teminat telâkki edilemez. Zira, siyasî hayat sâbit mûtalara sahip değildir. İlerde öyle bir durum meydana gelebilir ki, bir küçük parti, Mecliste sahip bulunduğu az miktardaki üyelikle, iki büyük partiden şunun veya bunun iktidara geçmesinde hakikî kuvvetinin çok üstünde bir rol oynayabilir. Biz şahsen buna taraftar değiliz. Bunun içindir ki, oy çoğunluğuna sahip bulunan partiye, teklif ettiğimiz sistem yolu ile, bir mik-

tar pirim verilmesini terviç etmekteyiz.

Milletvekilliklerinin Adaylar Arasında Tevzii :

Hürriyet Partisi tasarısının 40 ncı maddesine göre, meselâ bir parti listesinde 9 aday varsa ve 4 milletvekilliği kazanmış ise, bu dört milletvekilliğini adaylar arasından kimin alacağı meselesi şu şekilde halledilecektir: Önce liste içindeki adayların ferden aldıkları oy miktarı nazara alınacaktır. Farzedelim ki iki kişi bu durumdadır ve diğer 7 kişi müsavi oy miktarına sahiptir. O zaman, bu 7 kişi arasından kur'a ile 2 kişi daha seçilecektir. Lâkin memleketimizde karma listenin fazla tatbik sahası bulmadığı gözönünde tutulursa, sureti umumiye liste içindeki bütün adaylar kur'aya tâbi olacaktır.

Biz bu şekle de muhalifiz. Zira ktr'a asulü, listedeki kuvvetli şahsiyetlerin seçimi için garanti teşkil etmez. Bunun

yerine, modern demokrasilerin benimlediği şekil tatbik edilmelidir. Yani, partiler adaylarını listelerinde k tercihlerine göre sıralamalıdır. En kuvvetli adaylarını listenin başına koymalı ve meselâ bu parti 9 milletvekilliğinden 4 ünü kazanmış ise, listenin başındaki ilk dört aday seçilmiş olmalıdır.

Tasarı, seçim ittifakını yani partiler arasında müşterek liste yapılmasını der piş ettiği halde, müşterek listenin kazandığı milletvekilliklerinin bu listedeki adaylardan kimlere verileceği meselesini, 40 ncı maddesinde hiç gözönüne almamış görünüyor. Bunun mânası, burada da kur'a usûlünün câri mi olacaktır? Eğer böyle ise, bu mantıkî değildir ve seçim ittifakını son derece güçleştirici bir unsurdur. Burada da, mâkul olan müşterek listedeki adayların sırasında da partiler arasında bir anlaşma yapılması ve kazanılan milletvekilliklerinin sıraya göre tevziidir.

Hukukî ve Siyasî Bakımdan Irak - Ürdün Birliği

Dr. Hamza EROĞLU

İki Haşimî devleti, Arap milletlerinin birlik ve hürriyet iradelerinden müphem olarak aralarında bir birlik tesis etmek maksadiyle 14 Şubat 1958 tarihinde Amman'da bir anlaşma imza etmişlerdir.

Bu anlaşmanın imzalandığı tarihten 3 ay içinde Arap Birliğinin Anayasası hazırlanacak ve Birlik Hükûmetinin teşkili için gerekli tedbir ve usûllere müracaat olunacaktır..

14 Şubatta imzalanan anlaşma ile Ürdünle Irak arasında bir Arap Konfederasyonu teşekkül etmiştir. Bu Konfederasyon birleşmeyi arzu eden bütün Arap Devletlerine açık bulundurulacaktır.

Gerek Ürdün ve gerekse Irak kendi topraklarının bağımsızlığını, hükümlerini ve kendi hükümet sistemlerini idame ettireceklerdir.

Birliğin tesisinden önce her iki devletin taahhüt etmiş olduğu milletlerarası andlaşmalar mer'iyette kalacak ve

sadece âkidini ilzam edecektir.

Birliğin tesisinden önce aktedilmiş Birliği ilgilendiren andlaşmalar, Birlik hükûmetinin salâhiyetine ve kazasına tâbi olacaktır. Yani konfederasyonun gayesi ile kabili telif olmıyan andlaşmaları **takdir hakkı** Birlik hükûmetine ait olacaktır.

Birliğin kuruluşunun resmen tamamlandığı tarihten itibaren her iki memleketin dış politikaları ve siyasî temsilcileri birleştirilecek, her iki memleket tek bayrağa sahip olacak, iki devlet arasında gümrük mânileri kaldırılarak gümrük mevzuatı birleştirilecektir. Paranın da birleştirilmesi, malî ve ekonomik politikanın sağlanması hususunda gerekli tedbirler alınacaktır.

Birlik bir Teşriî Meclis ve bir İcra Organı tarafından idare edilecektir.

Teşriî Meclis her iki devletin parlamentosu tarafından eşit sayıda seçilecek üyelere teşekkül edecektir. İcra Organı neşrolunacak Birlik Anayasası gereğince tanınan salâhiyetleri kul-

lanabilecektir.

Yeni Birliğin Kırallı, Irak Kırallı olacak, onun gayububetine Ürdün Kırallı devlet başkanlığı vazifesini ifa edecektir. Her hükümdar, kendi kurallığı dahilinde Anayasaya uygun olarak memleketini idare edecektir.

Birliğin merkezi altıncı ay münavebe ile Bağdat ve Amman olacaktır.

Bu anlaşmaya uygun olarak Birlik Hükûmeti bir Anayasa hazırlıyacak ve her iki devletin Anayasası da Birlik Anayasasına uygun olarak tâdil edilecektir.

14 Şubat 1958 tarihli anlaşma ile kurulan Konfederasyon hukukî bakımdan da birtakım neticeler doğurmuştur.

Her iki devlet milletlerarası hayatta hukuk süljesini muhafaza ettiğinden milletlerarası taahhütler bakımından her biri ayrı ayrı mes'ul olacaktır.

Ancak, Konfederasyonun gayesine uymıyan andlaşmalar nihayet bulacaktır.

Birliğin tesisinin ilânından itibaren anlaşmaya göre, diplomatik temsilcilerin birleşmesi mevzu bahis olduğundan, Konfederasyon milletlerarası temsil usûllerine göre üye devletleri temsil edecektir.

İç hukuk bakımından üye devletlerin salâhiyetleri ile Konfederasyonun salâhiyetleri sözü geçen anlaşmaya uygun olarak tanzim edilecek Anayasa ile tahakkuk edecektir.

İki devletin imzalamış olduğu anlaşmaya göre Teşriî Meclis ve İcra Organı, Arap Birliği devletinin merkezî ve salâhiyetli teşkilâtlarıdır.

Irak ve Ürdün Birliği çeşitli siyasî hâdiselerin teşekkülüne ve tesirleri ile Orta Doğuda yeni siyasî inkişaflara âmil olmuştur.

Irak ve Ürdün Kıralları tarafından Arap Birliğinin kuruluşu Mısır ile Suriye tarafından kurulmuş olan yeni Birleşik Arap Cumhuriyetine karşı bir reaksiyonun tabii neticesidir. Bilhassa Ürdün'ün coğrafi durumu ve siyasî istiklâlinin ilerde tehlikeye düşebilmesi ihtimali Arap Konfederasyonunun tesisini zorlamıştır.

Irak - Ürdün Birliği, Mısır ve Suriye basınında, Arap Milletlerinin birleşmesi yolunda hayırhâr telâkki edilmiş ve tebrike şayan görülmüşse de, bilhassa Suriye basınında daha açık olarak Birlik, emperyalist gayelerin tahakkukuna hedef olarak gösterilmiştir. Hakikatte Irak-Ürdün Birliği, Birleşik Arap Cumhuriyeti tarafından Birliğin siyasî gayesi bakımından sempati ile karşılanmamıştır. Buna sebep, Birleşik Arap Cumhuriyeti Başkanı Nasır'ın Arap âlemine rakipsiz hâkim olma arzusudur.

İki ayrı Arap birliğinin doğuşu siyasî hâdiselerin tabii bir gelişmesinin neticesidir. Birleşmeden önce Mısır - Suriye ile, Irak Ürdünle işbirliği yapma ve siyasî faaliyetlerinde müştereken hareket etmekte idiler.

İki Haşimî Kırallığı arasında işbirliğinin daha fazla artması, gayretlerin teksifi ve bunun bir birlik olarak anlaşma ile tahakkuku siyasî ve içtimâî bir zaruretten de ifadesi olmuştur.

13.2.1958 tarihli Ürdün'de münteşir Elcihad gazetesine göre:

«Irak ve Ürdün Birliği, Orta Doğuda komünist tecavüzüne karşı mukavim bir siper teşkil edecektir. Birlik, Arap milliyetçiliğini koruyacak, mukaddes mâ-

betleri himaye edecek, Arap milletini dinsizlik ve ahlâksızlık cereyanına karşı müdafaa edecek ve arzuya şayan büyük Arap Birliğinin teşekkülü için esas temel olacaktır. Birlik Filistin meselesine ait durumun yeniden düzenlenmesi için hal çaresi bulunmasında temel taşı olacaktır.»

Arap Birliğine dahil iki devletin hudutlarının müşterek oluşu ve iktisadî bakımdan birbirlerini tamamlamaları yani iktisadî rekabetin mevcut olmaması, Birliğin gayelerinin daha çabuk tahakkukuna imkân verecektir.

İki memleketin askerî kuvvetlerinin birleştirilmesi de Ürdün'ün dahilî emniyetini ve İsrail karşısında savunma imkânını da takviye edecektir.

Arap Birliğini meşgul eden başlıca meselelerin mevcudiyeti, Konfederasyonu iç ve dış politikasında ehemmiyetli adımlar atmaya mecbur edecektir.

1) Ürdün bütçesinin ehemmiyetli ve devamlı açık vermesi, Irak devletine Ürdün bütçesinin denkleştirilmesi hususunda mükellefiyetler yükliyecektir.

2) Ürdün'de 700.000 Filistin mültecinin mevcudiyeti, bu bölgenin huzuru bakımından ehemmiyet arzettiğinden, Birlik Hükümeti, siyasî gayretlerini bu mevzuya da teksif edecektir.

3) Irak petrolünün nakli hususu da Orta Doğuda huzuru kaçıran bir mesele olmaktadır. Petrol borularının Suriyeden geçişi sebebiyle daimî surette boruların kesilme tehlikesinin mevcudiyeti, Arap Birliğini, Birleşik Arap Cumhuriyeti ile dostane münasebet tesisi hususunda anlaşmaya zorlayacaktır. Keza Süveyş kanalından geçecek olan Irak petrolü ile Ürdün fosfatlarını taşıyan gemilere Kanalda müşkülât çıkartılmaması veya tahditler konmaması, bu iki Birlik arasında dostane münasebetin tesisini lüzumlu kılacaktır.

Ancak Suriye'den geçen petrol ile Süveyş kanalı yolu ile naklolunan petrol ve fosfatlardan Birleşik Arap Cumhuriyetinin elde edeceği iktisadî ve ticarî menfaat sebepsiz bir ihtilâf yaratmak veya siyasî bir rekabet mülâhazası ile bertaraf olunamaz. Mısır'ın iktisadî ve malî sahada acil ihtiyaçları Irak - Ürdün Birliği ile işbirliği yapmayı icabettirir. Ayrıca Mısır'ın Süveyş üzerindeki tahditleri bağlı olduğu bir milletlerarası sözleşmenin salâhiyet hududunu tecavüz edemeyeceğinden Irak ve Ürdün'ün Süveyş yolu ile transit im-

kânlarının engelleneceği bilhassa barış amında pek ileri sürülemez.

Irak ve Ürdün'ü ilgilendiren diğer bir ehemmiyetli meselede, Irak'ın Bağdat Paktı ile alâkası olduğu halde, Ürdün'ün henüz üye bir devlet olarak Pakta dahil olmadığıdır.

Irak - Ürdün Birliğinin kuruluş gayesi, Elcihad gazetesine göre, Komünist tecavüzüne karşı bir kalkan olmak ve

bir siper teşkil etmek olduğuna nazaran, böyle bir tecavüze karşı daha önce teşkilâtlı bir şekilde hazırlanan Bağdat Paktı en uygun muhit olacaktır. Ayrıca bu Pakta Konfederasyonun diğer üyesi Irak da üye olarak katılmış bulunmaktadır.

Ürdün'ün Pakta girmesi ile, Ürdün'e menfaat de sağlanacaktır. Birliği tesis eden anlaşma gereğince, Arap Ordusu adı altında iki devletin ordusu birleşeceğinden, Bağdat Paktı âkitlerine karşı muhtemel bir tecavüzde Irak milletlerarası taahhüdünü ifa etmek gayesiyle, müşterek ordu ile hareket edecektir. Böylece, Ürdün Pakta taraf olmadığı halde, Paktın askerî vecibelerine, müşterek ordu teşkili sebebiyle iştirâk etmiş olacaktır. Halbuki Ürdün'e bir tecavüz vukuunda Ürdün Bağdat Paktına dahil olmadığından, Irak hariç diğer devletlerin tecavüzü defetmek hususunda bir mecburiyetleri ve mükellefiyetleri olmayacaktır. Ancak Irak'ın müşterek ordusu birlikte tecavüze karşı harekete geçecektir. Netice itibariyle Ürdün, Bağdat Paktına girmekle mükellefiyetler bakımından kendi aleyhine bir muvazenesizlik olduğundan kayıplı çıkacaktır.

Bağdat Paktının sarîh hükümlerine göre, herhangi bir Arap devleti Pakta iltihak edebileceğinden ve siyasî mukadderatını bir arada yürüttüğü Irak'ta bu Pakta dahil olduğundan, Ürdün'ün Pakta iltihakı bu memleketin menfaati ve siyasî huzurunun temini için zaruretlerdir.

Orta Doğuda siyasî istikrarın sağlanması ve Birliğe dahil iki memleketin iktisadî refahının takviyesi bakımından ehemmiyet arzeden Irak - Ürdün Birliğine gayelerinin tahakkukunda muvaffakiyet dilemek bu iki dost ve kardeş memlekete en samimî ve hakikî temennimiz olacaktır.

Hayvancılığımıza ve Ete Dair

HARMANDALIOĞLU

Son yıllarda üzerinde en çok tartışılan konulardan biri de memleket hayvancılığıyla ilgili et meselesidir. İnsanlar için en büyük gıda maddelerinden biri sayılan etin zaman zaman piyasadan çekilerek yokluğunu şiddetle hissettirmesi bu konunun önemini bir kat daha arttırmaktadır.

Piyasada et ve yağ sıkıntısı hergün artan bir şiddetle kendini gösteredursun, bu önemli konu üzerinde gerek basında, gerek yetkili kişiler ağzından çeşitli yorumlara yol açan haberler ve beyanlara rastladığımız oluyor...

Kimine göre: fiyatlar bu kadar yüksek olduğu halde ikide bir etin piyasadan sırta kadem basışına sebep, makinesi ziraatin gün geçtikçe hayvancılığımıza aleyhine bir gelişme kaydetmesidir. Anadolu'daki o geniş steplerdeki güzelim otlaklar motörle sürülerek tarla haline getirildikten sonradır ki, memleket hayvancılığında bir gerileme görülmüştür. Öyle ise, burada bütün kabahat, işlerin bir plân ve program altında yürütülmemesindedir. Bir yandan ziraatin bir kolu alabildiğine teşvik görülürken diğer yandan onun kadar önemli olan ziraatin başka bir kolunun göz göre göre ihmal edilışı, bu günkü et kıtlığını yaratan âmillerin başında gelmektedir.

Kimine göre de, piyasadaki et darlığına sebep güney sınırlarımızda devamlı olarak yapılan hayvan kaçakçılığıdır. Derhal harekete geçilerek dış memleketlere kasaplık kaçak hayvan sevkinin durdurulacak acele ve sıkı tedbirler alınmadığı takdirde bugünün başlıca şikâyet konusu olan et sıkıntısı daha da artacaktır.

Bâzılarına göre ise, ne odur, ne budur. Bu sadece bir arz ve talep meselesidir. Piyasaya her ne kadar fazla miktarda mal sürülüyorsa da halkımızda hayat seviyesinin yükselmesi neticesi, satın alma gücünün artmasından dolayıdır ki, arz talebi karşılayamamaktadır.

Biz, bugünkü yazımızda şu veya bu görüşün ifadesi olan yargılara katılmaktan çekinerek sadece memleketi-

mizdeki hayvan durumu hakkında muhtelif tarihlerde neşredilmiş yazılardan — istatistik mahiyetinde— bazı parçalar almakla yetineceğiz. Bu yazıları dik katle okuduğumuz zaman görürüz ki, sık sık büyük kıtlıklara sahne olan Orta Anadolu bölgesinde mal ve can kaybı çok büyük olmuştur. İşte, halk arasında 90 ın kıtlığı adile maruf 1290/1874 yılına rastlayan büyük kıtlık yılında yazılmış bir yazı ile bu tarihten aşağı yukarı yarım asır sonrasına ait 1948-1949 kışının köylerimizdeki hayvan kırımını anlatan başka bir yazı:

«Keskin (Ankara) kazasına bağlı 160-170 köyde, 1874 yılında 52 bin nüfus varken kıtlık bunun 20 binini öbür dünyaya, 7 binini de başka memleketlere göçettirmiştir. Yalnız Yahşihan köyünde 1350 nüfustan 400 ü ölmüş, 170 i de başka diyarlara göçetmek zorunda kalmıştır. 150 çift koşum hayvanından yalnız 32 çift, 5000 davardan ise 600 davar kalmıştır. Ve işte kıtlık yıllarında Ankara'daki durumu anlatan bir telgraf: «Buraya etraf şehir ve kasabat ve kurradan yevmiye 1500 - 2000 nüfus dökülüp geliyor. Açlıktan nisvan ve sıbyanın feryatları tahammül olunmaz derecededir. Bâzi sokak aralarında vefiyat dahi vuku buluyor. «Basiret Gazetesi, 9 Mayıs 1874).

Bundan on yıl önceki büyük bir kışın zararlarını tasvir eden diğer bir yazı. Ankara'nın yakın bir köyüne ait olan bu yazıda o zaman yayım yapan bir köy kültür dergisinin sayfalarından alınmıştır:

«Okuyucularımızdan, her işimiz bitti de sıra hayvanlara mı geldi, diyenler bulunabilir. Öyle ya şu kara kışta yurdun çeşitli bölgelerinden gelen açlığın ve sefaletin sesi kulaklarımızı tırmalarken, halkımızın bir kısmı ot kökü, ağaç kabuğu ile aç midelerini sustururken hayvanlar da ne oluyor!

Hayvanlara neler oluyor, bir bakalım: Kışın ortasında yemsiz kalan öküzleri son çare olarak açılan tandır damının sarı samanı da kurtaramadı. Karların kalkıp ortalığın kararmasıyla fırlayıp çıkan kara keven dövmesi de kara öküzlerden tekinin ölümünü önliyeme-

di. Kışa samansız ve yemsiz giren bir çok köylüler gibi bizim köylü de yıllardır gurbet kahri çekerek daha yarı borcunu ödeşemediği sevgili öküzünden oldu. Bundan sonrası malûm: Yeni bir öküz parası kazanmak için «Ver elini Çukurova».

Geçen yılın kışı, karaşarlı bir çobanın bütün hayatı, umudu, serveti demek olan 300 davarı aşan sürüsünü —kışlattığı Polath ovasında— kırıp geçirince elinde bir değnekle dikilip kaldığı için aklını oynattığını ve «davarlarım, davarlarım!» diye bağıRARAK dağlara kaçtığını bir köylüden dinlemiştim. Bu haberden birkaç gün önce, komşumuz bir dul kadının yemsizlikten kırılan koyunlarının başında döğünüp ağladığını gözlerimle görsem, bu çoban hikâyesini belki de mübalâğalı bulurdum.

Yalnız 948 - 949 kışının bizim köyde telef ettiği hayvan sayısı, koyun - keçi olarak, 500 ü aşmıştır. Bu köyün davarlarının yarısı demektir. Üçte ikisi ölü doğan veya doğar doğmaz ölen körpe kuzularla, yemsizliğin harcadığı büyükbaş hayvanların sayısı bu rakamın dışındadır. Tanesi 30 liradan olmak üzere bir kış içinde tek bir köyün ziyamı paraya çevrilirse 500 X 30 = 15.000 lira eder. Köylerimizin 1/4 inin aynı sıkıntıyı çektiğini düşünerek çıkan sonucu 10.000 köyümüz ile çarpmak icabeder. Bu da 150.000.000 lira gibi muazzam bir servet kaybını gösterir. Korkunç bir kayıp..

RAKAMLARA GÖRE

1947 Yılı İstatistiklerine göre Türkiye'deki hayvanların sayısı

Koyun	24.496.000
Keçi	17.146.000
Manda	947.000
Sığır	9.761.000
Deve	104.000
At	1.066.000
Katır	96.000
Eşek	1.775.000
Y e k ü n	51.391.000

1947 yılı istatistiklerine göre mezbalarda kesilen hayvan sayısı

A d ı	Sayı	Kilo
Sığır	418.000	27.523.000
Manda	26.000	3.151.000
Deve	1.000	126.000
Koyun	2.865.000	35.111.000
Keçi	789.000	11.601.000
Domuz	2.000	89.000
Y e k û n	4.101.000	77.601.000

İstatistiklerden edindiğimiz bilgilere göre, 1933 yılında 17 milyonu koyun ve keçi olmak üzere, yurdumuzdaki hayvan sayısı 28 milyonun üstünde iken bu miktarın 1947 yılında 51 milyonu biraz aştığını görüyoruz.

Hayvancılığımız hakkında bir fikir edinebilmek için şimdi bir de 1956 yılındaki İstatistiklere bir göz atalım:

1956 yılı İstatistiklerine göre Türkiye'deki hayvan sayısı

A d ı	Sayısı
Koyun	27.974.232
Kıl keçi	16.485.836
Tiftik keçi,	5.027.971
Sığır (Öküz, inek)	11.546.208
Manda	1.075.438

Deve	0.065.936
At	1.256.870
Eşek	1.771.761
Katır	0.136.649
Y e k û n	65.334.901

1956 yılı istatistiklerine göre mezbalarda kesilen hayvan sayısı

A d ı	Sayısı
Koyun	2.569.733
Kıl keçi	0.829.434
Tiftik keçi	0.113.533
Sığır	0.758.836
Manda	0.053.597
Deve	0.002.314
Dana	0.242.975
Manda yavrusu	0.012.713
Deve yavrusu	0.000.022
Kuzu	1.579.840
Kıl keçi oğlağı	0.200.083
Tiftik oğlağı	0.002.311
Domuz	0.003.313
Y e k û n	6.368.706

Yukarıya aldığımız yazılar ve tablolar incelendiği zaman görürüz ki, millî gelirimizde önemli bir yeri olan hayvancılığımız, gerek korunması, ge-

rek sağlığı ve beslenmesi bakımından yüzyıllar boyunca olduğu gibi «Nasipten öte yol gitmez» diyerek bu günde tabiat amanın insafına terkedilmiştir. Bakarsın birkaç sene hava şartlarının yardımıyla fazlalaşan hayvan sayısı, bir de bakarsınız hazırlıksız bastırın uzunca bir kışın sonunda büyük zararlara uğrar. Kurak yılların peşinden gelen büyük kışların getirdiği mal ve davar kıranları rençberler için büyük bir yıkım olur. köylümüz bu uğradığı zararlardan bâzı yıllarca belini doğrultamaz.

Burada bir noktaya daha işaret etmek isteriz. Aynı ayrı tarihlere ait olan yukarıdaki rakamlar dikkatle incelendiği zaman görürüz ki, memlekette artan nüfus sayısı ile birlikte kasaplık hayvan sayısı da bir miktar artış göstermektedir. Buna rağmen bugün kasaplarda kilosunu 5 liradan bile etin bulunmayışı izahı güç bir problem olarak zihinleri meşgul etmektedir. Oysa ki, 1948 yılında sadece 193,8 kuruş olan Ankara'daki et fiyatları o günden bu yana %150 ye yakın bir zam göerek 1958 senesi başlarında 450 kuruşa kadar fırlamıştır.

Okurların Forumu

Yolun Dışında Yürüyüş

FORUM Yazı Kurulu'na;

Demokrat Parti Genel Başkanı kanunen gayri siyasi olması gereken - ki kendileri kanunî olmayı haklı olmanın tek şartı saymaktadırlar - bir meclis önünde, her zaman yaptığı gibi, Türkiye muhalefetine kendisinin lütfu ile yaşamakta olduğunu ima eden, tamamen siyasi bir nutuk söyledi. Bu, ağzının içi muhalefete karşı tedbir lâflarıyla dolu Genel Başkanın şimdiki düşüncelerini ilerde kanunlar halinde göreceğimizden kat'iyen şüphe etmiyoruz. Bunlar, elbet, kanunlaşacak ve savcılarının eline alelacele tutuşturulacaktır. "Vatandaş reyini tağşiş" tehlikesini önlemek için tedbir mahiyetindeki bu kanunlar, muhaliflere gene bazı sahalari kapıyacaklar, Genel Başkanın partisini bağlayan engellerden birkaç tanesini daha devireceklerdir. Böylece 46-50 devresinin sloganlarından bir ikisi daha unutulmuş olacaktır. Ama bütün vicdanları saran bir endişe daha da

büyüyecektir: Bu, yolun dışında yürüyüş nereye kadar sürecek? Genel Başkanın Partisinin iktidarda kalmasını engelleyen her türlü kontrolün yıkılmasına kadar mı?

Bazı çevreler 1946 Adnan Menderesiyle 1958 Adnan Menderesi arasında bir mücadele olduğunu, 1946 Adnan Menderesi'nin kazanma şansını muhafaza ettiğini sık sık tekrarlamakla hususî bir zevk duyuyor görünüyorlar. 1946 Menderesi'nin galip çıkması bir takım hataların kabulü ve yeniden işlenmemesi için teminat anlamına geliyordu. Filhakika hatalardan dönmek mümkündür. Hattâ, derhal geniş porteli bir "demokratlaşma" ameliyesine de girişilebilir. Ama bu dönüş, fikir münakaşasını ni fak saymıyan bir hükümet başkanı eliyle yapılabilir. Demokrat Parti başkanı bu yüzden dönüş imkânını kaybetmiştir.

Demokrat Parti Genel Başkanı "İktidara geleceğiz" demesinin vatandaş reyini tağşiş sayabilecek mantığın önünde, evlevi-

yetle vatandaş reyini tağşiş sayılabilecek olan "İktidarda kalacağız" deme hakkını kendine verdiği için dönüş yolunu kaybetmiştir. İktidarda kalacağız demenin, ne kadar psikoz yaratmaya müsait olduğu, mütereddit vicdanlarda ne büyük endişeler uyandıracığı ve ne muktedir bir silâh olduğu son seçimlerde radyoların tutumlarıyla kendisini belli etmiştir.

Demokrat Parti Genel Başkanı daha bir sürü sebeplerden ötürü kendi dönüş yollarını tıkamış, hatalardan rücu ihtimalini hiçe indirmiştir. Beklenebilecek en iyi hareket bugünkü durumu daha da ağırlaştırarak yeni tedbirlere başvurulmaması olurdu. Ama görüyoruz ki bu umut da boş tur. Artık iyimserlerde yeni dağların ardını aramak için şevk kaldı mı bilmiyorum. "Vatandaş reyini tağşiş" etmeleri öyleyici kanunların çıkarılacağı müjdesinin (!) verildiği şu günlerde bu kanunlar çıktıktan sonra havanın durulacağını umut eden ender kimselere takılacak en insafî isim "Tüzumundan fazla iyimser" olsa gerektir.

Hatalardan dönmek daima mümkündür. Bir takım kayıplar olsa, bazılarının pek önem verir gördükleri itibarları tehlikeye düşse, kendilerinde pek büyük güçler vehmedenleri bu dönüş olağan vatandaş seviyesine getirse bile, hem olağan duruma gelenler, hem de öteki vatandaşlar bundan sadece fayda görürler. Yeter ki dönülemeyecek kadar uzaklara gidilmemiş bulunulsun ve münakaşa zemini kaybedilmemiş olsun.

Ama bugün kafalarında siyasi rakiplerini ezecek kanunî mesnetler yaratmaya uğraşanların, pencereleri duvarla kapamaya koyulanların buna ne niyetleri ne de kabiliyetleri - Dönebilmek hatanın kabûlü gibi anlaşılacağından - vardır.

Araba devrilmştir. Hiç değilse devrilmek üzeredir.

Pekşen TANDOĞAN — KOZAN

Forum Hangi Yolda?

FORUM Yazı Kuruluna,

Forum'un son sayılarını okuyunca insanın şaşırması imkânsız. Forum'un devamlı okuyucularının haricinde son sayılarımızı okuyan bir kişi derginin "Tarafsız" maskesi altında C.H.P. sinin propagandasını yaptığını zannedebilecek bir durumdadır. Halbuki Forum daima tarafsız kalmaya çabalayan bir dergidir. Bu böyle olmakla beraber derginin son sayılarında tarafsızlıkla kabiletelif olmıyan ve bir hayli de enteresan fikirlere rastlanmaktadır. Meselâ, dergi bir başmakalesinde C.H.P. nin 27 senelik diktatörlük devrini demokratik müesseselerin kurulması için elzem bir devir olarak kabul etmekte ve bu devri "memleketi demokrasinin ana prensiplerine alıştırma" devri olarak görmektedir. Derginin memleket mes'elelerinden olması hasebiyle Demokrat Partinin tasvip edilemeyecek görüşünü haklı olarak teşrik ve tahlil etmesi normaldir. Fakat bu işleri yaparken muhakkak bir tarafı ilzam etmesinin gerekli olmadığını her halde Forum'un şimdiki tarafsız (!) kalemleri gayet iyi müdriktiler. Forum ailesi içinde herkesin aynı tarzda düşünmeyeceği tabii hattâ takdire şayandır. Fakat bu yazarların dergide farklı fikirlerini neşrederlerken başmakalede değil imzaların muhtevi makalelerde yer almaları icap etmektedir. Forum'un başmakalesini yazanlar Forum adına konuşuyorlar demektir. Forum ise tarafsız bir fikir mecmuasıdır. Buna rağmen başmakaleyi yazarlar kendi partisine ait görüşlerini buraya derç imkânlarını bulurlarsa dergiye has bir görüşün hâkim olması yerine bir keşmekeşlik hâkim olur ve bu hal hiç şüphesiz ona olan inancı azaltmaktan başka bir işe yaramaz.

Bir zamanlar C.H.P. sinin aleyhinde olan fakat siyasî şartların tesiriyle fikir değiştiren kalem adamlarının aynı partiyi şimdi imzalayan makalelerinde savunmaları ancak okuyucunun onlar hakkındaki kıymet hükmünü değiştirebilir.

Fakat bu eğer dergi adına yapılsa sadece ve sadece bugün memleketin biricik fikir dergisinin düşünce istikrarsızlığı içinde olduğunu gösterir ve dergi hakkındaki değer yargısını aleyhine olmak üzere değiştirir.

Gerçekleri kasten değiştirmek derginin değeri için verilebilecek kırık bir nottur. Bugün artık diktatörlüğün yalnız ve yalnız faşist ve komünist diktatörlüklerden ibaret olmadığını bilmeyen olmadığı halde Fo-

rum'un sırf C.H.P. sinin diktatörlüğünü dolambaçlı yollarla mazur göstermeğe uğraşması acaba ne derecede doğru bir harekettir.

Derginin son sayılarında bariz bir şekilde C.H.P. sinin savunması yapılmaktadır. Ve hattâ dergi, bütün fertlerce kabul edilmiş gerçekleri sırf C.H.P. sinin methiyesi için değiştirmekte ve meselâ memleketimizde sanki yalnız iki parti varmışcasına idealist ve devrimci Hürriyet Partisini ihmal ederek D.P. ile C.H.P. sini mukayese etmekte ve Atatürk'ün gösterdiği hedef üzerinde yalnız C.H.P. sinin bulunduğunu D.P. nin bu hedefi inkâr ettiğini iddia ederek, okuyucunun zihninde "şer" ler arasında bir tercih yaptırmakta ve böylelikle de hiç de ilmi olmıyan noksan bir tahlilde bulunmaktadır. Halbuki Forum kasıtlı tahlillerden ziyade ilmi ve objektif tahlillerin yer alması icap eden bir dergi değil midir?

Müstakil olması icap eden bir dergi acaba neden bu yolu tutmak zarureti hissetmiştir?

Derginin iç bünyesini alâkalandıran bu sorunun cevabını biz okuyucular vermekte güçlük çekiyoruz. Yalnız derginin tam bir istikrarsızlık içinde olduğunu ve kalemi eline alanın kendi görüşlerini dergi adına baş sütunlara geçirdiğini, derginin görüşü diye bir şey ortada kalmadığını ve böylece derginin de mahiyetini kaybettiğini müşahede ediyoruz.

Forum dergisi her şeyden önce idealist bir okuyucu zümresini havi genç neslin dergisi olduğunu unutmamalıdır. 27 senelik diktatörlüğü affettirmek istercesine yazılan yazılar sadece bir partinin mensuplarını hoşnut edebilir ama ne bitaraf okuyucuyu ne de Forumu edemez.

Saygılarımla.

Coşkun ÜRÜNLÜ — Ankara

Garip Bir Tarafsızlık Anlayışı

FORUM Yazı Kuruluna;

Bence, Forum hiçbir zaman tarafsızlıktan ayrılmış değildir. Forum çıktığı gün den beri serbest bir görüş ve ileri bir anlayışın temsilcisi olarak karşımızdadır. H.P. kurulduktan sonra Forum'un diğer partilere nazaran bu partiye eğildiği söylenebilir. Ben bunu aktif tarafsızlığın bir sonucu olarak kabul ettim. Nitekim herşeye rağmen H.P. eğilimli olmadığını gösterdi. Bu davranış benim gibi düşününleri teyit etti. Seçim arifesinde Forum'un tercihini H.P. ne yöneltmesi tabii bir olay olarak karşılanmalıydı. C.H.P. ne yapılan sert tenkitleri bizi meseleyi hissileştirmeye götürmedi. H.P. nin geçen yılki bütçe müzakerelerinde gösterdiği muvaffakiyet tarafı ve tarafsızları hep birden hayran bıraktı. İktidar ve C.H.P. işbirliğini bu yonden de hoş karşılamadım. Bir C.H.P. eğilimli olduğum halde işbirliğini bir bakıma da bütçe müzakerelerindeki bu muvaffakiyeti göl-

gelemek amacına yorumladım. H.P. nin bu muvaffakiyetini elbette Forum'da alkışlayacaktı. Nitekim alkışladı da. Biz o zaman, bazı okuyucuların malûm dergi dedikleri ve fakat hakikatte Türkiye'de kendi alanında yeri kolay kolay doldurulamıyacak olan sevimli aktüalite dergisine yazı gönderip Forum'a malûm dergi - sözüm ona küçültücü - adını vermedik. Şimdi bu meziyet karşısında Forum'un bugünkü tavırda da Forum'u tarafsız görenler nazarında şaşırtıcı hele şüpheli hiç olmamalıdır. Forum, bugün C.H.P. ni takdir ve tasvip etmesin de hangi partiyi tusun. Hangi partinin elle tutar tarafı kaldı.

Bu ana muhalefet partisinin en tabii bir hakkıdır. Bu hak beğenilmeyen mazisinin derinliklerinden gelen bir kuvvet, tecanüs ve istikrardan doğar. "Bir 27 yıldır" tutturmuşlar gidiyor. C.H.P. Türk "yeniden doğuş"unun timsalidir. Bu 27 yıl içinde bazı hatalar, kusurlar olmuştur. Ama hiçbir cemiyet çağı, bütün bütün hatadan münezze kalabilmiş denemez. Sonra bu hataların meşru bir mazeret sebebi vardır: Vatan kurtulmuştur. Devrimler yapılmıştır.

Ekonomi ve eğitim reformuna başlanmıştır. Kurtulan vatan, meşrutiyet sergerdelerinin yaptıkları gibi batırılmamış, parçatılmamıştır. Bunlar C.H.P. ve liderlerinin gerçekleştirdikleri hakikatlerdir. Bu parti ve onun ikinci lideri, dünya siyaset tarihinin kaydetmediği son altın halkayı milletine devretmiştir: Bu da 15 Mayıs 1950 beyaz ihtilâlidir. Bazı kötümserler demokrasidenemesini ve 15 Mayıs 1950 ihtilâlini demokrasiler grubunun baskısına yorum hyabilirler. Bunlara kısaca Melik Suud'u göstermek kâfidir... Sırça köşkte oturanlar konuya taş atmamalıdır. Forum elbette C.H.P. nin bu mazisini inkâr edemez. Forum bu seneki bütçe müzakerelerinde acaba kimi desteklemeliydi! H.P. dördünlüğünü mü? C.M.P. dördünlüğünü mü? Bazı H.P. lilerin istişari kongrede yaptıkları gibi D.P. dört yüzünlüğünü mü? Allahın hakkını allaha. Sezar'ın hakkını Sezar'a vermek lâzımdır. H.P. nin çıkış ve kuruluş anlarını hep beraber merak, müsamaha ve sevinçle takip ettik. Türkiye'de ilk samimi gruplaşmanın temsilcileri gibi karşıladık. Fakat netice öyle çıkmadı.

Partilerimizde eksik olan samimiyeti bunların mütecanis bir topluluk olarak tesis edeceklerini bekledik. Belirli - ekonomik olmasa da - bir inanç kitlesini temsil edeceklerini sandık. Bu yolun fedakârlık ve feragat istediğini biliyorduk. Fakat her nedense insan her yeni akımı sempati ile karşılıyor. Biz de öyle karşıladık. Bunlar için bir avuç ihtiras topluluğu diyenler oldu. Mazilerini gösterenler oldu. Fakat biz milletimizin geniş müsamahasının, onların mazilerinin üstünden bir tül geçireceğini iddia ettik. Yeter ki yollarında sebat etsinler dedik. Ama bugün manzara apaçık ortadadır. Her kafadan bir ses çıkıyor. Bugün biri bir şey söylüyor, yarın tevil ediyor, öbür gün teyit ediyor. Biz müfrit partili değiliz. hakikat nerdeyse biz de ordayız. Memleketin bu buhranlı anında her insafı partili ve partisiz insanın C.H.P. ni desteklemesi

kanaatindeyim. İnşallah H.P. kendisini toparlar, mütecanis bir grup olur. O zaman samimi vatandaşları arkasında bulacaktır.

Bir iki mevzii başarının partiye seçim kazandırmıyacağını anlamalıydı H. P. mensupları. Bu sabır istifa etmekte, yazmakta fayda görüyorum. Forum tarafsızdır. Yolunun doğru olduğuna candan, gönülden inanıyorum.

Saygılarımla.

E dip Osmanoğlu

Garp Cephesinde Yeni Şeyler Var

FORUM Yazı Kuruluna,

Bizim Millî Mücadelemizin önde gelen çarpışmalarından birisinin 37. yıldönümü sebebiyle; gençler 1 Nisan 1958 günü de, o çarpışmanın Cephe Kumandanlığını yapmış olan General İsmet İnönü'yü ziyaret ederek anılarını dinlediler. Gençlerin gösterdikleri bu vefayı kadirbilirlik adına sevinçle karşıladıktan sonra, her yıl tekrarlanan bu ziyaretler için bazı dileklerde bulunuldu.

Bilindiği gibi Millî Mücadelemizi anlatan çeşitli kitaplar vardır; fakat bunların yanbaşında üstü kapalı geçirilmiş, yurtda esen siyasi havaya göre zaman zaman yorumlara yol açacak şekilde ortaya atılan bir takım iddialar da mevcuttur. Her ne kadar bilinciyle hareket etmesini bilen gençler, bizim istiklâlimizi kurtarma hareketimizde geçen olaylar hakkında her hangi bir tereddüte düşerlerse Atatürk'ün (Nutuk) una başvurmakta dırlarsa da, o mücadelenin başında bulunmuş ve halen hayatta olarak yeni bir rejimin yerleşmesiyle uğraşan İnönü'nün, espriler arasında kullandığı bazı ifadelerin karşısında şaşırmakta ve yakın tarihi bütün çıplaklığı ile bilememek gibi bir suç zannının altına ken dilerini sürüklemektedirler. Hele geçirmekte olduğumuz çok partili siyasi hayat devriminde de kendilerine ağır vazifelerin yüklenmiş olduğunu kavramak, bugünkü Türk gençliğini, hiç değilse yakın tarihimizi iyiden iyiye bilmek, öğrenmek ve gerekirse dersini, ibretini oradan almak durumuna düşürmüştür.

1957 seçimlerinin söz düelloları devam ederken İsmet İnönü'nün bir basın toplantısında söylediği "Daha Yeşil Ordudan bahsetmedim. Şimdilik selâm ve sabah" sözlerinin hiç değilse bu yılın 1 Nisan ziyaretinde açıklanmasını bekliyorduk.

İnönü, belki de tecrübeli ve bilgili devlet adamı olarak şimdilik yine konuşmamayı uygun görmüşlerdir, deyip geçmek geçmişte olan her şeyi öğrenmek isteyen gençlere bir bakıma da güvensizlik olacaktır. İnönü, gençlerin aydınlatılmasında gerçekten fayda gören bir lider olduklarına göre, bildiklerini söylemelidirler ve ondan sonra gençlere - veya bütün vatan-

daşlara - tecrübelerine dayanan öğütlerde bulunmalıydılar. Aksi halde şu veya bu şahıslar kırılır, şu veya bu parti zarar görür diye geçmiş ile bugün arasındaki perdeleri kaldırmamak halkın biraz daha aldatılmasına, körebe oynar gibi gençlerin biraz daha yanlış yollara sevkine yardım etmek demek olmayacak mıdır?

Dahası var. İnönü'nün kendi ağzından kulağımızla kaç defa işittik ki, hatıralarını yazmıyacaktır. Velew bu düşüncelerini değiştirerek hatıralarını yazmayı, ya da yayınlanmak üzere güvendiği bir kimseye teslim etmeyi kararlaştıracak dahi olsalar, geciken bu hatıralar, atı alan Üsküdarı geçtikten sonra, ne işe yarayacaktır?

Görülüyor ki, Garp cephesinde geçmiş ve üstü örtülü kalmış bir takım olaylar vardır ve bunlar açıklanmalarını beklemektedir. II. İnönü Zaferinin 37. yıldönümünde, demokrasinin yerleşmesine yardım edecek olan bu gibi olayların artık esrar perdesinden sıyrılmasını istemek ve Garp Cephesi Kumandanını bu önemli vazifeyi de yapmaya çağırarak bizim haklarımız arasına girmiştir. Demokrasinin bir başka adı da memleket meselelerinde açıklık rejimi değil midir? Saygılarımla,

İsmail Nafiz ALKAN

Hac

FORUM Yazı Kurulu'na;

"Tabancasını çeker, kurşunları adamcağızın kafasına göğsüne yapıştırır, yere ykar.

— Ne yaptın derler?

— Abdestsiz camiye girdiği için, dayanamadım öldürdüm. Cevabını verir. Yobazlıkla müslümanlığın hiç bir ilgisi olmadığını bu misal de gösterir." (1) diyen Faliş Rifki Atay bu cümlesiyle, mevzuumuzla ilgili hakikatleri ne güzel ifade etmektedir.

Dini kutsiyetleri muhafaza hususunda (!) son zamanlardaki gayretli ve entere-san kanun tekliflerinden sonra bu mevzu da yazı yazmak biraz düşündürücü de olsa, zamanı gelen bir mevzuun salâhiyetleri tarafından ne düşünüldüğü hususunu sormak istiyoruz. Bir iki aya kadar islâmi farizelerden sayılan hac mevzuunda salâhiyetlilerin fikirleri nedir ve bu sene de Hacca gitmeye müsaade verilecek midir?

Mevzuuma girmeden önce 93 sayılı Forum'da Abdullah Öztekin'in Sayın Ömer Sakip'in yazısına da cevap vermiş olduğumu arzedeğim.

★

Eğer din ahlâkî yoldan insanları iyiye güzele yöneltmekse, vicdan mefhumu yerleşmemiş ve dinin hakiki umdeleri aşılammış cahil kişide din, yobazın softanın

âleti olmaktan ileri gidemez. Bu bakımdan biz dinî hakikatleri realistçe savunmak, topluluğa dinin hakiki benliğini aşlamak, ondan sonra dinden istediklerimizi beklemek yollarını arayalım.

Mahallesindeki ahlâken düşük kadını mahalleden çıkarmak için aradığı çareler arasında : "Bunu suçüstü gördüm" diye yalan yere şahadet etmekte hem mahallesinin namusunu temizlediğini hem de dinine hizmet ettiğini zannederek mahzur görmiyen saf ve zavallı dindarın, dinin hakikatlerini anlamadığını, dini oyuncak ettiğini ve bu gibi saf insanları bu durumdan ve bu düşüncelerden kurtarıp hakiki din ve vicdan mefhumu aşlama çareleri aramadıkça, islâm dinini daha yıllarca hakiki gerçevesi içinde göremeyeceğiz. Bu da ileri medenî seviyeye çıkardığımız sandığımız maarifimizin okullara koyduğu din dersleriyle değil, camide vazeden din adamını hakiki din adamı olarak gördüğümüz gün kaim olacaktır. Evet ileri maarif seferberliği... Bunun ilk önce ilkokullara sonra ortaokullara din dersi koymakla baltaladık. Şimdi de liselere aynı dersi koymayı düşünen maarifimiz. İmam Hatip okullarındaki öğrencilerin nalin ve takke giyilmediği için ayaklanmalarına cevap veremezken ve kanunî bir yasağa rağmen arap harflerini yeniden 360 derecelik bir dönüşle harıl harıl okutmaya başlamışken bizim temennilerimiz muhayyel demektir. Eğer okuldaki din dersi müslüman bir milletin müslüman çocuklarına dinlerini öğretmek içinse bir hıristiyan çocuğu, bir musevi çocuğu ne yapacaktır. Onlara islâm dininin umdelerini öğretmeye mi zorlayacağız? Yok bu yolda ahlâkî telkinlerde bulunulacaksa bunu daha eğitsel yollardan -ki bir vakitler okul programlarında böyle bir ders vardı (3) - bir ahlâk dersiyle bu iş halledilemez mi? Şarkın Endonazyası, Cezayiri ATATÜRK Türkiyesini örnek alırken bizler onun yaptıklarını fersah fersah geride bırakmak için yarış ediyoruz. B.M.M. bütçe müzakereleri sırasında : "O Halk Partisi ki senelerce milletin aziz dinini inkâr eder" (4) diyen milletvekili acaba ATATÜRK'ün aziz ruhuna hitabetmiş olmuyor mu? Ve onun her şey pahasına gerçekleştirdiği inkılaplara bu sözlerle muhatap bulunmuyor mu? Eğer aziz din dediği radyoda birkaç mevlid okutmak ve risale-i nur müellifi Bediüzzaman'a temel attırmaksa biz tanzimat devrini dahi çok arayacağız. Bugün bu fikirleri savunanlar neden ATATÜRK zamanında susmuşlar, o zaman zaruret vardysa neden bugün aksini savunuyorlar. İşte bizim milletçe çektiğimiz, fırladık dönüklüğü ile zamana göre fikir yürüten yarı münevverlerin dini istismar etmelerindedir.

★

Mevzuumuza gelince : Dini kutsiyetler hususunda kimsenin söz söylemeğe hakkı yok ve dinsiz bir millet de yaşayamaz. Bununla beraber geniş müsamaha ve mantık yürütmeğe en elverişli bir din olan islâmîyetin bu hoşgörülüğünden istifade yolları yok mudur?

Kur'an bu hususta esas olarak şunları

bildiriyor : "Veñilillâhî alenna-i hiccübeyt-i menistetaâ ileyhi sebîlâ" (5) bunun mâna ve mahiyetini salâhiyetlilerimizin münakaşa ve cevap vermelerine bırakarak soruyoruz:

1 — Kendi memleketimiz dışında kalmış bir diyara çeşitli mahzurları göze alarak gitmek insana sevab düşüncesi verir mi?

2 — Fakir bir millet olarak madem ki kalkınma hamlelerine giriştik ve milletten fedakârlık bekliyoruz, şu halde döviz meseleleri münakaşa edilirken su gibi paramızın arap diyarına aktarılmasında zarardan çok ne gibi faydamız vardır?

Etin kilosunun asgari 4-5 liraya satıldığı bir zamanda 129 lira ile geçinmek zorunda bırakılan bir memurun Personel Kanunundan istifadesinin düşünülüp düşünülmediği sorulduğunda bütçenin böyle bir tahsisatı kaldıracak evsafa olmadığını ileri sürüp azami tasarrufu sağladığını iddia eden Maliye Vekili, acaba her sene bir illele karşımıza çıkan hacıların dövizlerini neyle karşılayacak? Hiç olmazsa bu yıl veya bundan sonraki seneler şu vatan sathındaki kalkınmamıza biraz da hacca gideceklerin sevabları ve götürecekleri dövizleriyle katılsalar. 400000 ünitesiyle bir hayat kurtardığımız ve maalesef dövizsizlikten sıkıntısını çektiğimiz bir şişe penisilin, bir hacının getirip hediye ettiği en hafifi asya gibi mikroplarından daha mı kötü.

Hac sevabı üstünde memleketimizde de çok büyük sevablar yapılacağını savunan aziz dinimizin üstünlüğünden istifade etmesini bilelim. Hakikî müslüman hac sevabını eşliğinde de kazanacağını peygamberin ağzından işitiyoruz. Komşusuna, mü'min kardeşine yapacağı bir iyilikle, binlerce hac sevabı verileceğini söyleyen Peygamberimiz bizim de iddiamızı kuvvetlendirmiyor mu?

Dini kutsiyetlere hürmet eden idealist ATATÜRK gençliği olarak bildiğimiz hakikatleri savunmaktan çekinmeden şairimizin mısralarını terennümle neticeyi merakla bekliyoruz.

Kâbe Arabın olsun
Ant - Kabir bize yeter...
Hürmetlerimizle

Zeki BÜYÜKTANIR — GÜRÜN

- (1) 13 Mart 1955 tarihli Dünya Gazetesi
- (3) Türk ahlakının ilkeleri
- (4) Cumhuriyet Gazetesi 25.2.1958
- (5) Âlimran sûresi âyet : 97.

"Şark" ve "Garp" Hastalıkları

FORUM Yazı Kurulu'na;

Bu hastalıkları hepimiz biliriz. Ama her ikisini de birden hiç bir zaman kavrayamıyoruz. İkisinden hangisine mensupsak, onu diğerlerinin görüş açısından görmüyoruz. Bunun içindir ki halimizi, tavır

larımızı yadırgamıyoruz. Hastalık kelimesi belki burada tam yerinde bir kelime değil. Çünkü bunlar birer anatomik hastalık değil. Hastaya ancak acınır. Hasta olduğundan az veya çok bir üzüntü duyulur. Fakat burada acınmıyor. Bunlardan birisine sahip olan, diğerine kızıyor, lânet ediyor. Tabii bu lânet okumalar, küfürler hep karşılıklı oluyor. Fakat hiç kimsenin kimseden haberi yok. Bir kargaşalıktır gidiyor. Neticesini ise her Türkiyeli merakla bekliyor.

Yukarda bunlara birer hastalık denilemeyeceğini ifade etmişim. Hakikaten de denilemez. Her hastalığın bir mikrobu ve hastanın da eski şekle iadesini temin için çeşitli çareler mevcuttur. Halbuki bunlarda böyle bir şey mevzu bahis değil. Bir kimseyi birinciden kurtarmak için sarfedilen gayretlerin, neticede bu kimsenin diğerine tutulmaması için tekrar zıt istikametten harcanması zarureti doğuyor. Sonra belirli bir mikrobu da yok. Sadece, bunlara daha uygun birer isim vermem gerektiği için ben, bu hastalıklara "zihniyet sınıfları" diyeceğim, bu zihniyet sınıflarının doğmasına elverişli ortamların gelişmesine âmil olan sebepler mevcut.

Bu sebepleri kesin olarak belirtmenin zorluğu meydandadır. Bir kere bu sebepler aynı zamanda birer kıstas olarak kullanılabilirler ve kıymetlerin değerlendirilmesinde ise alınan ölçüler hakkında mutlak ve hattâ böyle muğlak bir mevzu da kısmî dahi olsa bir fikir beraberliği kurulamayacağı için katî olarak söyleyemeyiz. İkinci önemli bir sebep olarak da kendi hisiyatımızı ve içinde bulunduğumuz sınıfın tesirlerini söyleyebiliriz. Ben başkalarını, mensup olduğum sınıfın tesirleri altında kalarak kendi görüş zaviyemden inceleyeceğim. Ne kadar tarafsız olmağa gayret etsem, bu imkânsızdır. Burada yine kendimden bâriz bir misali vermeden geçemeyeceğim..

Bir iki sene evvel felsefeye karşı içim de büyük bir merak uyandı. Okumak istiyordum. Ama bağlandığım dinî inançları ve itikadları üzerimden tamamen atamadan bunları öğrenemeyeceğimi anlamam için çok az bir müddetin geçmesi lâzım geldi. Bu sebeplere ilâveten başka sebeplerin de her halde söylenmesi mümkündür.

Ben Türkiye'deki zihniyet sınıflarını genel olarak şu kısımlara ayırıyorum :

a — Siyasî mânadaki garp zihniyetinin temsilcileri olması gereken okumuşlar zümresi,

b — Bir evvelki zümreye getirilmesi için çalışılan ve iptidai hayatın ilkel metodlarından kendilerini kurtaramayanların zihniyeti, ki buna şark hastalığı diyorum.

c — Kendilerinde her iki sınıfın izleri olan mutedillerin zihniyeti. Bunların yanında diğer başka sınıfların sayılması her zaman imkân dahilindedir. Fakat zannederim ki bunların, söylenebilecek diğerlerinden çok daha geniş bir şümül sahaları mevcuttur. Yalnız daha ilerde temas edeceğim, belki de başlı başına bir zümre teşkil edebilecek durumda olmadığı için yukarıda zikretmediğim bir sınıf daha sayacağım. Bu da, aynı zamanda yukarda ilk şıkta

söylediğim "siyasî mânadaki" notunun izahı olan, sosyal inandaki garp zihniyetidir. Bu, benim ifade etmek istediğimden fazlasını söylediği için, ben, bu içtimai zihniyetin sadece ahlâk diye söyleyebileceğim bölümünü aldığımı belirtmek lüzumunu hissetmekteyim. Buna da "garb hastalığı" diyorum.

Şimdi bu üç sınıfın durumlarını biraz incelemek istiyorum.

a — Takdir edersiniz ki demokrasi zihniyetinin dayandığı temellerden en önemlisi ilimdir. Demokrasinin kendisine has özelliklerinin başkaları tarafından da, ancak ilmin sayesinde elde edilebileceği hakikatını inkâr, gayri mümkündür. Fakat her ilim sahibi olan muhakkak böyle bir kimse yani demokrasinin temsilcisi olmak vasfını kazanabilir mi? Hemen söyleyebiliriz ki, hayır. Bunun için insan bilhassa bizim memlekette, kendisini hiç yormadan birçok misal bulabilir. Babanın çocuğuna "oğlum şu bu olamazsın demiyorum, adam olamazsın" demesi misali herkes hukuk mezunu, profesör olabilir. Fakat demokrasi adamı aslâ!.. Böyle kimselerin hakikî veçhesi iktidar ve selâhiyet sahibi olduktan sonra meydana çıkıyor. İktidarda bulunanların hepsi birer ilim dalına mensup oldukları halde, hepsini şark zihniyetinden kurtulamadıkları için itham ediyoruz.

İcraatlarına hangi demokrat memlekette rastlanır. Yaptıklarını mazur göstermek için beyan ettikleri sebepler, demokrasinin prensipleriyle kabili telif edilemez. Memleketimizde görülmemiş muazzam kalkınmalar ve iktisadî istiklâl savaşı gibi sloganlarla, hürriyet cephesindeki tahditlerini mazur gösterme siyaseti, yukarıdaki sözlerin doğru olduğunu biran için kabul etmek dahi, tavsip edilemez. Bu sahada ilim ve siyaset, birbirleriyle çarpışır mahiyette bir manzara arz ediyor. Siyaset adamlarımız ilime sahip oldukları halde, bu siyaset kelimesinin içinde mâna itibarıyla gizli olan şahsî menfaatleri uğruna, diğerini, ellerindeki vasıtalarla sindirmek için pek zorluk çekmekteydiler. Birbirlerinden ayrılmamaları lâzım gelen bu iki mefhum, birer düşman vaziyetine girdiler. Siyaset adamlarımız, ilmi muzur addedecek kadar gaflete düştüler. Gaflete düştüler diyorum, çünkü salim düşünen, dâvaları ilmin feyizli ışığı altında inceleyen, ilmin müspet verilerine inanan bir kimsenin yapamayacağı işleri yaptılar. Gerçi menfi gidişleri ile ilmi de teşvik etmelerini bekleyemeyiz. Kendi kendileri ile tanakuza düşeceklerini ummak, fazla hayal perestlik olur.

Kanaatim şudur ki, siyaset adamlarımız örnek olarak aldığımız hakikî batılı devlet adamlarını dikta rejimlerin liderlerinden ayıran, aynı zamanda bu hürriyet cephesi komutanlarının bariz vasıflarını teşkil eden ve batı olmanın icaplarını teşkil eden; adalet duygusu, bilimsel metodlarla iş görme, tenkide ve murakabeyi musamaha ile karşılamak ve bunu lüzumlu addetmek, ilmi ve ilim adamını her zaman yardımcı bilmek, ona hak ve hürriyetlerin kabulünü münakaşa mevzuu etmemek, bu hürriyetleri sağlam esaslara ve mutlak bir

teminata bağlamak, memleketin iktisadi, içtimai meselelerini ilmin tahlil edici rolünden istifade ederek halletmek ve bunlar gibi sayabileceğimiz daha bir çok mümtaz özelliklere tam olarak sahip değiller. Veyahut da inanmış oldukları en demokratik prensipleri dahi menfaatleri için inkâr etmekten çekinmiyorlar. Fakat netice değişmediği için sebebin pek kıymeti yok. Neticede zarar gören milletimizdir.

Seviye bakımından diğerleri ile aynı olan ve ilmi tatbik eden hakiki ilim adamlarına gelelim. Bunların da esasını üniversite hocaları teşkil etmektedirler. Bunların da sahip oldukları sığfata lâyık olup olmadıklarını incelemeyen evvel bağlı buldukları mevzuata bir göz atmak herhalde faydadan halî olmayacaktır.

Demokratik rejimin icaplarından olup da yukarıda saymadığım diğer bir hususun üniversite meselesi olduğu hepimizin malûmudur. Bizim cemiyette tanınmamış ve hâlâ büyük ihtilâflı münakaşalara sebebiyet veren bu hukuk müessesesinin yokluğu üniversite mensupları için büyük bir mahrumiyettir. Haklarında, indî ve siyasi kanaatlerin tesiri altında kalmarak alınan kararlar ve verilen cezalar, onları çok kıymetli bir teminattan mahrum etmektedir. 6435 sayılı Tasfiye Kanunu ile 4936 sayılı Üniversiteler Kanununun muaddel 46. maddesinin D fıkrasının yalnız veya kasıtlı tatbikatı neticesinde haksız muamelelere maruz kalmaktadırlar. Bu hareketleri pek üzüntü ile karşıladığımız muhakkaktır. Fakat şurası da muhakkaktır ki, bütün bunlar onların mücadele sahasından çekilip sükütu tercih etmeleri için yeter sebepler değildir. Her ne sebeple olursa olsun, milli menfaatlerin bağlı olduğu hâdiselerin gidişatına seyirci olarak kalmak aslâ mazur görülemez. Hürriyetin elde edilmesi ve tutulması için daima mücadele etmenin lüzumu aşîkârdır. Bizler çok şükür fazla mücadeleyi icap ettirecek bir durumda değiliz. Bizler için lâzım olan sadece ilmi bir cesarettir. Ferdî olarak yapılan çıkışlar meseleyi halletmekten çok uzaktır. Arasına vukuubulan bu üzücü hâdiseler diğerlerini vicdanlarına karşı sorumlu ve suçlu duruma düşürmekten kurtaramaz. Suçlu diyorum. Memlekete borçlu oldukları vazifeleri gereği gibi yapmıyorlar. Sonra bu, 94 sayılı Forum'da belirtildiği gibi, bir Kubahî, Feyzioğlu hâdisesi değildir. Üniversite, davası da değildir. Doğrudan doğruya hukuk devletinin teessüsü, demokrasi davasıdır. Deve kuşu misali beklenilen vazifeden içtinap edersek, daha hüsrân doğurucu olaylarla karşılaşmamız her zaman için mukadderdir.

Ben üniversite dekanlarına cidden hayret ediyorum. Çünkü suçlu olmadığına karar verdikleri arkadaşlarının, M. Eğitim Bakanlığı tarafından tasfiye edilmesinin ertesi günü, bir de bakıyorsunuz ki bütün dekanlar iktidarın sofrasında, kendilerinin fikirlerine zerre kadar kıymet vermeyen, kendilerini bir hiç mesabesine indiren, ve daha kötüsü kıymetli bir ilim adamını kürsüsünden hakları olmadığı halde uzaklaştırılanlarla gayet dostane hasbîhalde bulunuyorlar. Hepsinin en az Prof. Kubahî ka-

dar kıymetli olduklarına şüphemiz yok. Ama aralarından bir tanesi çıkıp; bu keyfi idareye artık bir son verilmelidir veya olanlar karşısında hiç olmazsa üzüntülerini söylemiyor. Neden bunlar yapılmıyor? Yoksa iktidarın değişeceği gün mü bekleniyor veyahut iktidarın bir gün bunları kendiliğinden vereceğine mi inanılıyor. Böyle hayalî bir düşünceye kapılacaklarına ihtimal dahi vermek istemiyorum. Eğer böyle bir şeyi kabul edersek, onları mesuliyet bakımından diğer vatandaşların seviyesine indirmiş oluruz. Bu ise ne dereceye kadar doğru olur bilmem. Çünkü her zaman söylenilen "aydınların sorumluluğu" sözünün olmaması icabeder. Ümidimiz ve ana hak ve hürriyetlerimizin müdafileri olması gerekenlerin bu antidemokratik gidişata ve sosyal bünyesindeki nakıs yöndeki terakkisine açıkca cephe alacakları günü sabırsızlıkla bekliyoruz.

Yine burada da şunu söyleyebilirim. Bizim ilim adamlarımızın hareket tarzları, batıdakilere benzemediği için maalesef onlarda batı zihniyetinin birer temsilcileri olamazlar. Daha yakınlarda Lübnan'da mahkûm olan bir gazeteciyi serbest bırakmak için bütün gazeteciler bu hâdiseyi protesto etmediler mi? Ve dâvalarında da zannedersen muvaffak olmuşlardı. Yani Garp zihniyetinin mümessilleri olmaları icabeden, bu sınıfa dahil şahsiyetler, yine üzüntü ile kaydedeyim ki kendilerini şark hastalığından kurtaramamışlardır.

b — Hakiki şark hastalığından muzdarip olanlar: Bunları hepimiz biliriz. Ve bunların memleketin bugünkü meseleleri üzerinde hemen hemen hiç mesuliyetleri yoktur. Çünkü şuurlarında henüz bir mesuliyet kavramı belirmemiştir. Cahildirler. Okuma yazma bilseler de, işlerine yaramadığı ve pek cüzi olan bilgi, onların, demokrasi davasında kendilerine düşen vazifeyi takdir etmelerine kâfi gelmediği için çok ehemmiyetsizdir. Tutmuş olduğu parti onun için mutlak iyidir. Gerçi partileri, bütün münevverler içinde iyidir. O bakımdan aralarında bir fark yok. Aralarındaki fark, birisinin bildiği halde doğruyu inkâr etmesi, vazifeden kaçması; diğerinin ise vazifesini henüz bilmemesidir. Bu hal ise onu daha zavallı duruma düşürmektedir. Çünkü cehaleti ile alay ediliyor. Safhîği istismar ediliyor. Kısa görüşler neticesinde doğan menfaatler, teessüfle kaydedilmeğe değer ki; parti propagandasını yapmağa ve her ne pahasına olursa olsun kazanmasını temin etmeğe memur edilen şahıslara, liderlerin de destekledikleri çarelere baş vurarak; her şeyi unutturuyor. Dini hisleri istismar ediliyor. Ve bu, bugün o dereceye vardı ki, din, partiler arasında bir itham vasıtası olarak kullanılıyor. Onu, her şeyi müdrük bir kitle yapmamız ve bu uğurda insan üstü gayretler sarfetmemiz gerekirken, kendi menfaatimize ne şekilde uygun geleceğini araştırmaktayız. Tatbik edilen eğitim programı yeter olmaktan çok uzaktır. Eğitim sistemimiz bir keşmekeşlik içinde gidiyor. Öğretmen sıkıntısı had safhasındadır. İçtimai meseleleri gözü kapalı olarak geçen bir hükümetin yapacağı iktisadi işlerde ne

dereceye kadar muvaffak olacağını insan kendisine hayretle sormaktan kendini alamıyor. Umumi seviyenin böyle bir durum arzettiği ve üstelik hürriyetlerin kusıldığı bir memlekette kalkınma olabilir mi? Şark hastalığından kurtulamayanlar bunun doğruluğuna inanıyorlar. Fakat günün gerçek ölçülerine vurulunca ve seviyelerine yükselmeğe çalıştığımız batı memleketlerine bakılınca bunun pek şayanı takdir bir siyaset olmadığı açıkca görülebilir. Ama iktidar her zaman inanmış gibi görüldüğü ve her fırsatta müdafaasını yaptığı ve hattâ bunların suistimalini (!) önlemek için yeni yeni kararlar çıkararak demokrasinin en bariz vasfını reddetmekten çekinmiyor. Çünkü işin sadece maddî tarafları ile ilgili olup bu sınıfta söylediğim zümre, ana fikirlerinin tahakkuku için en zarurî unsurdur. Küçük bir kısmı teşkil edenler var sınırlar şikâyet etsinler. Hürriyete lâyık olmayan ve bunu suistimal eden bu çığırkanların (!) sesini bir gün bir kanunla susturmak her zaman için mümkündür. Ama iktisadi kararsızlık onu, çok yakında büyük bir kolundan mahrum edeceğine muhakkak nazarı ile bakılmalıdır.

c — Bu sınıf hakkında fazla bir şey söylemek istemiyorum. Ben de bunlara dahil olduğum için kendi kendimi tahlil etmenin imkânsızlığını duyuyorum. Sonra, bunlar neyin lâzım olduğunu katî olarak bilmiyorlar. Ama mânasını bilmedikleri hürriyetlerin ve iktisadi işlerin, her ikisinin de zarurî olduklarına inandıkları için, memleketin aleyhinde netice doğurmaktan başka bir işe yaramayan bu çatışmalar karşısında büyük bir üzüntü duyduklarına emnim.

İşte biz, ne kadar batılı olduğumuzu iddia etsek, her işimizde şarklı olmanın tesirlerini görmemezlikten gelemeyiz. Hâlâ şark zihniyetinin içindeyiz. Ve zannınca, bu şartlar dahilinde bundan kendimizi çekip kurtaramayız. Tâ.. ki ikinci büyük bir liderin başımıza geçeceği zamana kadar.

Bu hastalıkların ahlâk üzerindeki tesirlerini bir iki satır ile söylemek isterim. Bilinen diğer bir hakikat, ahlâk anlayışları arasında derin uçurumların meydana gelmiş olduğudur. Bilhassa batı düşüncelerinin gençler üzerindeki tesirlerini inkâr gayri mümkündür. Millî âdetlerimizle batı âdetleri arasındaki çatışmalar, hepimiz için üzüntü kaynağıdır.

Hem siyasi ve hem de sosyal hayatımızdaki bu şark ve garb hastalıklarını atabilirsek, çok vakit geçmeden muasır medeniyetlerin seviyelerine erişebileceğimize dair kuvvetli inancım var.

Son olarak, hepimizin şu sözü prensip olarak almamızı temenni ederim.

ZİYA GÖKALP "Türk Milletinden, İslâm ümmetinden, Garp medeniyetindenim."

Saygılarımla.

E. YAKALI

Öğretmen Cehaleti Nasıl Yener ?

FORUM Yazı Kurulu'na;

İlk öğretim dâvasını halletmek için Maarif Vekâleti ilk öğretmen okullarında yetiştirdiği binlerce öğretmeni seferber eder. Okul köyde tamam veyahut natamamdır. Biz okulun yapılmış olduğunu farzedelim. Okul boştur. Hiç bir ders aracı mevcut değildir. Öğretmen köye tayin edildiği vakit böyle bir okulla karşı karşıyadır. İşte öğretmen okuldan aldığı bilgi görgü ve becerikliği ile bu köyde muvaffak olacaktır. O hiç bir zaman kara düşüncelere dalmaz. Zihninde kuracağı çocuk yuvasının plânlarını çizer. Kararında sebatlıdır. Köylü de okulsuzluğa susamış ise öğretmenin sevincine paye yoktur. O, köylü ile elele vermiş durumdadır. Köylü sofu ve Maarif devriminin düşmanı ise öğretmenin onunda çaresine bakar. Önce muhit halkının adet ve ananelerine hürmet eder. Muhafız velileri de kazanır.

Köy okulları talimatnamesine göre "okulun bilimum ihtiyaçları köylü tarafından temin edilir." Öğretmen Eylül ayı ortasında tayin edilmiştir. Tedrisatın başındadır. Bütün işler onu beklemektedir. Öğretmen okul ihtiyaçlarını görüşmek üzere ihtiyar heyetini toplar. Köylerine kurulan okulun sağlayacağı faydalardan bahseder. Okullu köy ve şehirlerle burayı karşılaştırır. Bu yıl yapılması lâzım olan işleri tesbit eder. Okulun bütün ihtiyaçlarını birden yaptırılmaz. Çünkü köylünün gözünü birdenbire korkutmak istemez. Önce bu yıl için zaruri olan sıra, yazı tahtası, bayrak, Atatürk'ün fotoğrafı ders kitapları ile defter ve kalemleri temin etmelerini sağlar.

Öğrenciler kayıt edilecektir. Köyün meşhur bir kütük defteri vardır. Öğretmen bunu muhtarla inceler. Okul çağındaki çocukların çoğu kayıtsızdır. Bir kısmının doğumu ise yaşları ile mütenasip değildir. Yönetmelikte tahmini yaş tayini vardır. Köy hane hane dolaşarak öğrenci seçimi yapılır. Yeni okul açılan bir köyde takriben 50 öğrenci çıkarılır.

Boş okul dolmuştur. Öğrenciler ve okul ihtiyaçları tamamdır. Şimdi öğretmen rahat bir nefes almıştır. Mesleğinin icabı sevinç içindedir. İlk iş olarak öğrencileri okutmaktan ziyade okula alıştırmaya çalışır. Hepsini ayrı ayrı meşgul olur. Velileri ile sık sık görüşerek okula bağlılıklarını sağlar. Öğretmen boş vakitlerinde köy odasında köylü ile başbaşadır. Onların dertleri ile ilgilenir.

Öğretmen köyde köylünün rehberidir. Hâkim odur. Kâtip odur. Doktor odur. Görgü ve yeniliği köye getiren yine odur. İşte o zaman halk öğretmenin iyi niyetlerini anlamış olur. Ellerinden geldiğinden fazla ona ve okula ısınmaya çalışırlar. İçlerinden aykırı hareket edecek olanları da yola getirirler.

Öğretmen artık köye hakimdir. İstediklerini serbestçe yapmaya çalışır. Muhtar sık sık öğretmene "okulun ne ihtiyaçları var?" diye yakından ilgilenir. Öğretmen ve muh-

tar başbaşa vererek köyü cehaletten kurtarmağa çalışırlar.

Öğrencilerin saç ve kıyafetleri perişandır. Onbeş günde saç ve tırnaklar kesilerek normal vaziyete girmiştir. Kızların saçları mühimdir. İlk günlerde onların "örükleri" ve temizliği ile ilgilenilir. Sonra köyde görgülü velilerle temas ederek kızlarının saçlarını öğrenci saçı gibi olması icabettiğini anlatır. Velinin görmüş olduğu okullardan misal verir. Ertesi gün beş on kızın saçları kesilerek taranmıştır. Vaziyet köyde biraz gerginleşmiş olur. Öğretmen eğitici konuşmaları ile diğerlerini de iknaya çalışır. Kızların saç meselesi ile halledilmiştir.

Kıyafet durumuna gelem. Öğrencilerin kıyafetleri okullu olduklarını tanıtmaz. Öğrencinin gri ve yahut siyah setenden ön lük giymesi lâzımdır. Öğretmen bunu da daha önce düşünmüştür. Ama zamanı şimdi gelmiştir. Önce fakir bir öğrenciye örnek olarak bir okul önlüğü diktirir. Zengin ve görgülü aile çocuklarına bu sirayet eder. Kıyafet ve görgü bakımından öğretmen hanımının da ödevi büyüktür. O hiç çekinmeden kocası ile beraber her komşunun davetini kabul eder. Köy evlerini çok yakından görür. Kendi evinin temizlik ve düzenini onlara aşılar. Gelinlik kızlar ile daha çok ilgilenir. Zaman sonra bütün öğrenciler beyaz yakalık ve okul önlüğüne kavuşmuş olurlar.

Perdesiz köy evlerinin pencereleri gelinlik kızların ördükleri dantellerle süslenir. "Üçetek" ve "fistan" denen kadın kıyafetleri kaybolmaya başlar. Kol ve boğazlardaki mavi boncuklar yerini çiçekler ve bilezikler alır. Sade ve temiz giymek için adeta köy kızları yarışır.

Birçok köylülerimiz Ankara ve İstanbul gibi büyük şehirlerimize çalışmaya gitmektedirler. Onların köyden ayrılırken ki kıyafetleri ile gelişlerindeki arasında muazzam fark vardır. Dili de düzelmiştir. Şehirden evine çeşitli yemek araçları ve oda takımı getirmiştir. Bazı ehli keyf kimşeler ise gramofonla radyoyu köye sokmuşlardır. Diğer taraftan öğretmende köyde bu anlattıklarım ile meşguldür. Evlerin yapılış tarzları da değişmeye başlamıştır. Küçük pencereler yerini büyükleri almıştır. Oda gibi yerlerdeki ocak ve tandırlar kalkmış. Yerlerini sobalara terketmişlerdir. Odalar kilim ve halılarla döşenmiştir. Kızlar babalarını zorlayarak yaptıkları sedir yastıkları üzerine kanaviçe işlemeli beyaz patiskalar ve kırletler koymaktadırlar. Artık baba evine getirdiği misafirini daha büyük sevinçle karşılar. O çok mesut ve bahtiyardır. Çocukları masanın başında ödevlerine çalışmaktadırlar. Büyükler gece kuluna devam ediyorlar. Birkaç veli oturmuşlar okulun ve öğretmenin lehinde konuşuyorlar. Ders çalışan öğrencilere bir şeyler soruyorlar.

Öğretmen bütün maharetini kullanarak köylüyü kendisine bağlamıştır. Düşünlerde ve akşam sohbetlerinde samimiyet artmıştır. Öğrenciler okumaya geçmişler. Babaları öğretmene çocuklarının yaptıklarını gurur duyarak söylüyorlar. "Bizim çocuk gece gündüz çalışıyor, sınıfı geçebilecek mi?" Diğeri öteden atılıyor. "Bizim yaramaz rüyasında bile alfabe okuyor." Muh-

tar halka hitaben "Komşular öğretmenin söylediğine göre bir aya kadar hepsi okuma ve yazmayı öğrenmiş olacaklarımış." Öğretmen "evet" der ve ilâve eder. "Okula karşı göstermiş olduğunuz alâkaya çok teşekkür ederim. Hepiniz sağolunuz. İstediklerim yapılıyor. Çocuklarımızın okumaya karşı hevesleri çoktur. Bunlarla iftihar ediyorum. Yakında sizlere bir bayram yapacağımızı müjdelirim. O zaman çocuklarımızın nasıl hazırlandıklarını görürsünüz. Sizleri hürmetle selâmlarım. Muhterem köylülerim" der.

23 Nisan bayramı yaklaşmaktadır. Öğretmen bayramın güzel geçmesi için kasabada türlü çeşit şeyler getirmiştir. Bayrakları, balonları, ve bunlara benzer cazibe çekici araçlar öğrencileri bir hayli sevindirmiştir. Bayram gelmiştir. Muhtar birde davul - zurna getirtmiş. Köyün gençleri öğretmenin etrafında pervane gibi dönmekte ona yardım etmektedirler. Büyük bir heyecan içinde bayram kutlanır. Öğretmen çocuklara hazırlattığı dışarı eğlencelerini yaptırır. Akşam köylüye bir de basit fakat ilgi toplayıcı müsamere verir. Köyün gençleri dışarda meydan ateşi yakmışlar onun etrafında oynarlar. Öğretmen düşündüğü gibi geçen bu bayramdan memnundur. öğrencileri yetiştikçe daha büyük başarılar yapacağına inanmaktadır.

Öğretmen bu bayramla okulun varlığını köylüye bir kat daha tanıtmıştır. Okul yakında tatil olacaktır. Öğrenciler çalışmalarının mükâfatını almışlardır. Öğretmen velileri son olarak toplar. Bir yıllık çalışmalarının neticelerini izah eder. Gelecek yıllar çocuklarının daha çok şeyler öğreneceklerini ve bunun için müsterih olmalarını temenni eder.

Öğretmen çalıştığı köyde beş yıl kalmıştır. Nitekim, köyü seven ve oraya intibak eden öğretmen, yetiştirdiği öğrencileri yuvasından uçurtmadan ayırmaz. Köyde bu kadar kalan bir öğretmende yukarıda yazdığım gibi bir çok yenilikler yapmış demektir. Köyün okulsuz durumu ve beş yıl sonraki arasında çok farklar görülür. Öğretmen vicdanının sesini duyarak çalıştığı bu zaman içerisinde cehaleti yenmiş demektir. O ancak vatan için üzerine düşen ödevi yapmıştır. İlk öğretim seferberliği dediğimiz dâvada bu şekilde başarılı. Türkiye'nin kırk bin köyünde yükselecek maarif bayrağı semalarda dalganarak cehaletle yaptığı savaşın zaferini bir gün milletine müjdeleyecektir.

Şükrü POLAT — SUŞEHİRİ

"Sanat ve Cambazlık" Hakkında

FORUM Yazı Kuruluna;

Beşinci Yıl Sayınızdaki «Sanat ve Cambazlık» başlıklı dikkate değer tenkidi okudum. Dr. Vanlı'nın hakkı var! Mârifetli şekilperestlerin —ki o bunlara «cambaz» diyor — diğer sosyal fonksiyonlarda olduğu gibi mimaride de çoğunluğu feshetmesi hadisesi doğru ve doğru olduğu kadar yaygın bir gerçektir.

Ancak, sosyal hâdiselerde, etkiyi tenkid edip de tepkiyi veya tepkinin yokluğunu mâzur görmek o kadar yaygın bir gerçek değildir! Ruhsuz, şahsiyetsiz ve gerçeksiz şekilcilik her zaman ve her yerde var olmuş ve olacaktır. Şekilciliği yok edemeyiz ama, ona karşı gösterdiğimiz şaşkınlıkla karışık mistik müsamahadan zamanla kurtulabiliriz. Yaratma kudretinden mahrum olduğu halde, «buluş» tan olmadığını göstermek isteyen şekilciler, kıyafet balolarına ceketlerini ters giyerek gitmeye devam edeceklerdir. Bunların, bu buluşların mükâfat kazanması, kendilerinin değil de onlara rey verenlerin sorumluluğunu ifade etmez mi?

Diğer taraftan, «buluş», kelime ve mima ri mânasiyle okadar fena birşey değildir. Tesadüfi olsun - olmasın, ihtiyaca cevap veren her orijinal hal suretine —yanlış veya doğru - buluş diyor ve bununla «yara-tış» ı kastediyoruz. Bu teamülde, kelime-

nin veya anlamın bir sorumluluğu yoktur. Sanat Jürilerimiz, konkura iştirâk eden eser in ifade etmeğe çalıştığı fikirden ziyade, fikrin ifade edilmişindeki tesire veya müessiriyete rey veriyorlarsa, bunun sorumluluğu eserde veya sahibinde değil, jürinin kendinde olmak icabeder. Esasen jürinin vazifesi, şekil halindeki fikri, fikir halindeki şekilden ayırmak değil midir?

Kristof Kolomb'un Hindistan'ı bulacağını diye Amerika'ya varması, durduracağını diye yumurtayı kırmasından fazla bir «buluş» değildi. Fakat, bulunan kıt'anın Kolomb'a değil de, onun Hindistan olmadığını farkedenden Ameriko'ya ithaf edilmesi, gerçek bir jürinin «buluş» udur.

Mesele buluşta değil, ona gösterdiğimiz tepkidedir. Mükerrer sosyal hâdiselerde, büyük sayıların davranışlarında, probabilitenin kanunu câri oldukça aynı hâdiseler ve şikâyetler devam edip gidecektir. Probabilitenin çizdiği çan şeklindeki eğrilerin, top-

lum davranışlarıyla olan münasebetini bilenler, toplumun niçin en iyiyi yapamadığını veya seçemediğini anlıyor ve ümitsizliğe düşmüyorlar. Çünkü, ortamı (toplumu) değiştirmedikçe eğriyi, çam tersine çevirmeye imkân yoktur. Zira kistas, hâdisenin iyi, güzel veya doğru olması değil, o hâdiseye cevap veren toplumun iyi, güzel ve doğru anlayışı veya felsefesidir. Bu sebeple değildir ki, dâhiler etkiyi bırakıp tepki ile çalışıyor, idealistler onu geliştirmeye uğraşıyorlar?

rakalım: «Oh, jüriler,» diyor, Mimar Frank L. Wright, «onlar, en iyi ile en fenayı ele-yip, vasatların en vasatı olanına birinci mükâfatı verirler..»* Bu vecizeye ilâve edecek bir fikrimiz var mı?

Saygılarımla.

Bozkurt GÜVENÇ

(*) FLW, Otobiyografi.

Ne Diyorlar

Başbakan Kruşçev

W. N. EWER

Milletlerarası gelişmeler hakkındaki bu seride geçen Mayıs ayında yazdığım bir yazıda Kruşçev'in Sovyetler Birliğinde "elle tutulur şekilde liderlik rolünü üzerine aldığı" belirtmiştim. O zamandan beri bu, daha da elle tutulur bir hale gelmiştir. Haziran'da Malenkov, Molotof, Kaganoviç ve Şepilov hükümet ve Komünist Partisi vazifelerinden azledilmişler ve muhtelif şekiller altında sürgüne gönderilmişlerdir. Ekim de de Mareşal Şukov onları takip etti. Şimdi ise Bulganin gitti. Bunun neticesi olarak Kruşçev ismen ve cismen gerek Sovyet Hükümetinin gerek Komünist Partisi mekanizmanın başkanı oldu. Gelişme bu şekilde tamamlanmış oldu.

1953 de Stalin'in ölümü üzerine ilân edilen hükümet ve parti "kollektif liderliğinden", Kruşçev'den başka hiçbir şey kalmamıştır. İhtiyar ve hasta Cumhurbaşkanı Vorosilov vardır. Mikoyan vardır. Fakat bunlar Kruşçev'e ne rakip hattâ ne de müsavi addedilebilir. Kruşçev tamamiyle rakipsizdir. "Tasfiye" edilen sadece hükümet de değildir. Komünist Partisi presidiumu - yani "politbüronun" yerine geçen başkanlık divanı - şimdi her zaman olduğundan daha da şahsiyet fakiridir. Presidium şimdi, hemen hemen tamamiyle Birinci Sekreter Kruşçev'in zevkine ve keyfine göre iş başında bulunan memurlardan müteşekkildir. Bakanlar Kurulu da Hükümet Başkanı Kruşçev'in zevkine ve keyfine göre iş

başında bulunan kimselerden müteşekkildir.

Rusya'da Başvekillikteki değişikliğin şekli, üzerinde durulmağa değer bir hususiyet arz etmektedir. Bulganin'in, Kruşçev'in gözünden düşmekte olduğunu gösteren emareler mevcuttu. Fakat Sovyetler Birliği dahilinde onun azledilmek üzere olduğunu gösteren herhangi açık bir emare ortada değildi. Yeni "seçilen" Yüksek Sovyet Şurası toplandığı zaman Bulganin, Anayasanın emrettiği şekilde istifa etti. Bunun üzerine Cumhurbaşkanı Vorosilov sadece Yoldaş Kruşçev'in yeni Başvekil olacağını ilân etti. Bütün müşahitler o anda, hayret dolu bir sessizliğin hüküm sürdüğünü söylemişlerdir. Bu sessizliği, uzun uzun alkışlar ve ittifakla Başvekilliğe getirilme kararı takip etti. Otorite konuşmuştu. Sovyet halkının temsilcileri sadece kararı tasdik etti. İzah mahiyetinde bir tek kelime bile söylenmedi. Müzakere mahiyetinde bir tek kelime sarfedilmedi. Başvekillikten ayrılan adama teşekkür mahiyetinde bir tek kelime söylemedi Otorite - ki ses Vorosilov'a ait olmakla beraber bu Kruşçev demektir - konuşmuştu.

Sovyetler Birliği tarihinde ikinci defa olarak "kollektif liderlik" yerini şahsî otoriteye terketti. Zannedersem bu ikinci defa vukubulma hâdisesi gayet mühimdir çünkü bunun ârizî bir hâdiseye olmadığını göstermektedir.

"Kollektif liderlik" doktrini, 1925 de Lenin'in ölümünden sonra ortaya atılmıştı. Komünist Partisinin 14 ncü Kongresinde, "kollektif olmaktan gayri herhangi bir şekilde Partiyi idare etmek imkânsızdır. Bundan bahsetmek saçmadır. Kollektif çalışma, kollektif liderlik: şimdi muhtaç olduğumuz budur," diye ilân edilmişti. Bunu söyleyen adam da Josef Stalin'di.

Görüleceği gibi bu hâdiseye ikinci defa olarak meydana gelmiştir. Ve herhangi bir şey iki defa aynen meydana gelirse bunun bir sebebi olmalıdır. Sadece bir tesadüf olamaz. "Daha mükemmel" bir demokrasi şekli olduğunu iddia eden Sovyet komünizmi ne diye böyle doğrudan doğruya otokrasiyeye gitmektedir?

Ehemmiyetinin küçümsenmemesi icabeden bir faktör Rusluk faktörüdür. Rusya uzun ve anadan doğma bir otokrasî anesine sahiptir. 1917 de dokuz huzursuz ay müstesna Rusya hiçbir zaman otokrasiden başka hiçbir sistem - yani tek bir otokratın kabul edildiği bir sistemden başka bir rejim - görmüş değildir. Dahası da var. Rus otokratları - "bütün Rusların Çarları" - iktidara, "saray ihtilalleri" yoluyla gelmişlerdir. Mihail Romanov'dan İkinci Nikola'ya kadar 17 Çar veya Çariçe iktidara gelmiştir. Bunların sadece dört tanesi suikast ve katillik olmadan babalarının yerine iktidara gelmişlerdir. Bu vaziyet hâlâ devam etmektedir.

Fakat bundan da mühim bir husus daha vardır. Bu husus, bütün Leninist siyasî yapı fikrinin doğrudan doğruya otokrasiyeye gitmesidir. Belki de bu, Lenin'in çok koyu bir Rus olmasındandır. Bir ara Troçki tehlikeyi görmüştü. "Proletarya diktatörlüğün" Parti diktatörlüğüne münce olabileceğini anlamıştı. Bu, parti mekanizmasının diktatörlüğüne ve o da bir tek liderin diktatörlüğüne münce olabilirdi. Bu, son derece zeki bir kehanetti.

Hakikaten de Sovyet komünizminin yapı ve zihniyeti kaçınılmaz bir şekilde, Nazilerin "Fuehrerprinzip" dedikleri şahsî liderlik prensibinin kabulüne götürmekte-

dir. Şiddetli bir disiplin ısrarla istenmekte ve her seviyedeki parti teşkilâtının, daha yüksek seviyedeki parti organlarının emir ve kararlarını kabulü mutlak bir zaruret addedilmektedir. Sovyet rejimi aynı zamanda herhangi bir değişikliğin kat'iyetle aleyhindedir ve "yoldan ayrılma" bir cürümdür. Komünist Partisi, "monolitik" olmakla ve böyle olması icap etmekle öğünmektedir. Rus an'anesiyle takviye edilince bütün bu faktörler, şahsî otokraziye doğ-

ru önüne geçilmez bir meyil yaratmaktadır.

Görüleceği gibi, "kollektif liderliğin" ikinci defa olarak şahsî liderliğe yer vermesi şaşılacak bir şey değildir. Nasıl ki Stalin Lenin'in yerini almıştı, şimdi de Kruşçev Stalin'in yerini almıştır. Bu demek değildir ki Kruşçev ikinci bir Stalin olacaktır. Diktatörlüğün en bariz hususiyetlerinden birisi, diktatörün ferdî şahsiyetinin, bütün devlet politikasının tâyininde

en başta gelen faktör olmasıdır. Kruşçev ise nev'i şahsına münhasır bir şahsiyete sahiptir.

Fakat hakikat ortadadır. Stalin'in ölümünden beş sene sonra Sovyetler Birliği yeniden, tek bir adamın mutlak otoritesinin hükmü altındadır. Bu yeniden otokrasidir. Kruşçev'in ne cins bir otokrat olacağı ve hükümranlığının ne kadar süreceği, cevap verilmesi imkânsız suallerdir.

(LPS)

Kültür Ve Sanat

Batı Sahnesinde Türkler

IV

BALE (2)

Metin AND

ATLI BALELER - ZAFER ALAYLARI

Türklerin bale eserlerinde ilk ortaya çıkmaları, atlı balelerde ve geçit törenlerinde oluyor. 15 ve 16 ncı yüzyıllarda açık havada düzenlenen bu gösteriler daha sonra 17 ve 18 inci yüzyılda tiyatronun, ve özellikle balenin gelişmesinde geniş ölçüde etkide bulunduğu için, bunlar üzerinde durmak gerekir. Bu gösteriler iki türlüydü: **carrousel** ve **trionfo**.

Birinciden atlı, mızraklıların dövüşmeli gösterileri anlaşılıyor. Ortaçağ'dan beri en önemli spor buydu. Soylular, saray ileri gelenleri çok süslü giyimlerle mitolojiden, efsanelerden alınmış konuların gerçevesi içinde döğüşürlerdi. Bir **carrousel** dört unsurdan meydana geliyordu: **lice** gösterinin verildiği alanın adıydı, çevresi seyirciler için basamak basamaktı; konu, tarihten ve ya bir masaldan alınmış bir olayın alegorik bir biçimde temsil edilmesiydi; **quadrille** giyimlerinin özelliği ve ayrı renkleriyle birbirlerinden seçilebilen dövüşçü takımlarına verilen addır. Bunların başındaki şövalyelerden başka çeşitli aşamalarda subaylar bulunuyordu. Dördüncü unsur olan **comparses** ise bu takımların girişlerin çalgı ve ya meslekleriyle belirtilmesiydi.

Bu atlı balelere İtalya'da **ballo a piedi e a cavalli**, Almanya'da **Rosballette** deniyordu. Bale denmesinin sebebini bir baleyi meydana getiren dans, müzik, giyim, koreografik düzen gibi unsurların bu gösterilerde bulunmasında aramalı. Bir atın ön ayaklarını kaldırıp şaha kalkması, değişik hızlarda sığramasına, dönmesine verilen adlarla, bale sözlüğü arasında büyük bir yakınlık bulmak kabildir. Bugün bunların kalıntıları sirklerde görülüyor. Yalnız bu değil, fakat o çağların askeri düzeninde de koreografi ilkelerinden yararlanılıyordu. Şimdi bu gösterilerden, içinde Türklerle de yer verilmiş bir ikisini görelim.

1443 yılında Büyük Alfonso Napoli'ye girdiği zaman Türklerle böyle bir atlı savaş oyununun düzenlendiğini öğreniyoruz. 1468 yılı Temmuz ayında Bruges'de Charles le Téméraire ile Marguerite d'York'un evlenmesi dolayısıyla düzenlenen gösteride Jean de Chassa, Seigneur de Monnet, meydana Türk giyiminde çıkar. Yanında Türk biçimi giyinmiş bir kızla, arkasından gene Türk biçimi giyinmiş dört kişizade geliyordu.

Henri II'nin 20 Ocak 1558 de Saint - Antoine sokağında düzenlediği eğlencede atlıların bazısı Türk, bazısı Magribi kılığa girmişti. Birincilerin giyimleri beyaz ipekten idi. Döğüş acayip bir müzik eşliğinde başladı. İki yan toplam, korkunç çığlıklar, bağırışlarla atlarını dans ettiriyorlardı.

30 Ağustos 1594 de James VI'nin oğlu İskoçya prensi Frederick Henry'nin Edinburgh'da vaftiz edilmesini kutlamak için yapılan eğlencede üç Türk, üç Hristiyan şövalye, üç Amazon rol almıştı. Önce üç Magribinin de çıkması kararlaştırılmışsa da bu rolü oynayacakların gelmeleri kesin olmadı için çıkarılmamışlardı. Türk olanlar pek gösterişli giyinmişlerdi. Özel işaretlerini iç oğlanları taşıyordu. Türklerle ayrılan işaretler güneşin karşıtı olmak üzere, aydı. İskoç kraliçesi de seyirciler arasındaydı.

Bu gösterilerin konumuz bakımından en önemlisi Louis XIV'ün 1662 yılının 5 ve 6 Haziran günleri Paris'te Tuilleries'de Velihtin doğuşunu kutlamak için düzenlenen atlı baledir. Bu şenliklerde araba yarışları, halka yarışları yapıldı. Hasımlar değişik milletlere ayrılmış birer **quadrille** meydana getirmişlerdi. Kral, Romalı olan takımın başında, Romalı olmuştu. Kardeşi İrânî olan ikincinin. Üçüncü Türkleri canlandırıyor, başlarında Prince de Condé vardı. Dördüncü Kızıl Derililer, beşinci yabaml-

lardı. Ana Kraliçe ertesi günü ödülleri dağıttı, Prince de Condé ikinciliği almıştı. Bugün bu çok zengin gösteri için Henri de Gissey'in çizdiği giyimler, kumaşlar üzerine François Cheauveau'nun gravürlerinden çok iyi bir fikir edinebiliyor. Ayrıca her resmin altında giyimle ilgili bütün gerekli bilgi verilmiş bulunuyor. Türklerin ayrıncı işaretleri sarık, ve gümüşten ayılı süslerdi. Ayrıncı renkleri siyah mavi ve beyazdı.

Atlı baleler, ayrıca söylemek gerekmez, açık havada veriliyordu, bununla beraber atın içerde verilen bir bale temsilinde kullanılışı gene Türklerle ilgili bir balede olmuştur.

1626 yılında oynamış olan **Bal de la douairière de Billebahaut** (Bilbao'lu dul kadın balesi) nin Asyalı'lara ayrılan ikinci bölümünde Büyük Türk'ün sahneye sahici bir atla girişi hayal unsuru azalttığı için hoş karşılanmamıştı. Nitekim Beauchamps, Moralles'in anılarından aktardığı şu satırlarla durumu tenkit ediyor: «..Büyük Türkü oynayan M. Morois'nun, sahneye yapma bir at yerine sahici bir at üstünde girişi bir başarısızlık sebebidir.. Çünkü gerçeğe daha çok yaklaşan komedinin tersine, dans salt hayale dayanır..»

Bu yalancı dövüşmelerin bir türüsü de Londra'da "Su - savaşı" veya "Deniz - savaşı" adı altında Thames nehrinde yapılıyordu. Bunlar biraz daha aşağıda anlatacağım, karada arabalarla düzenlenen geçit törenleriyle de bir ilintisi vardır. Bunlara Türklerin girişine gelince, bunu o sıralarda Türklerin denizlerde üstünlüğü, Magribi korsanların yağmacılığı ile açıklamak kabildir.

Bunu en iyi 1610 Henri'nin Wales prensini olmasını kutlamak için yapılan su gösterisinde görüyoruz. Konusu kısaca şöyledir: Bir Türk kaşesini kollayan ve ticaret, yolcu gemilerine saldırıp, bunları yağma eden bir Türk Korsanı, bir ticaret gemisine çatar, aralarında uzun süren bir savaş geçtikten sonra ticaret gemisi korsanı yenilgiye uğratır, sonunda da donanma geçesi düzenlenir.

Frederic V Comte Palatine du Rhin ile Princesse Elizabeth'in evlenmesini kutlamak için 1612 veya 1613 yılında yapılan "Su - savaşı" da bunlardandır. İlk günü Thames kıyısında avcılar köpeklerle bir geyik kovalıyolar. Sonra gene aynı nehir üstünde, İngilizlerin de yardımı koştugu Venediklilerle Türkler arasında bir deniz savaşı temsil ediliyor. İki gün sonra gene aynı nehirde dünyanın bütün milletlerini

içine alan üçyüz kişinin katılımıyla bir alegorik bale veriliyor. Bu balede Türkler de temsil ediliyor. Bu savaş oyununa Türk kadrgalariyle en aşağı 36 geminin de katıldığını çeşitli kaynaklardan öğreniyoruz.

7 Haziran 1613 de Kraliçe Anne'nin Bristol'e gitmesi üzerinde Severn nehri üzerinde daha küçük çapta buna benzer bir eğlence düzenlendi. Bir Hıristiyan gemisi iki Türk kadrgası ile tutuştu, ve galib çıktı. Savaş sonunda bazı Türkler tutsak alındı.

Görülüyor ki bütün bu dansıklı dönüştüklü savaş oyunlarında Türkler hep yenilgiye uğruyordu. Tuhaf rastlantı, aynı çağlarda Türkiye'de, hele Şehzadelerin sünnet düğünlerinde, Avrupa'dakilere benzer tantanalı temsillerde böyle savaş oyunlarında Hıristiyanlar da Türkler karşısında yenilgiye uğruyorlardı. Ancak hemen kabul edelim o çağın tarihî olaylarına bunlar daha yakındı. At Meydanında yapılan bir sünnet düğününde bu eğlenceleri ve savaş oyunlarının en eksiksiz anlatılışını Michel Baudier'in kitabında buluyoruz. (Miche) Baudier : Histoire Général du Serrail et de Cour du Grand Seigneur Empereur des Turcs 1638; sayfa 161 - 179).

Bu bölümün başında bir de zafer alayları olduğunu belirtmişim. **Trionfi** ve **mascarade** denilen bu geçit törenleri eski Roma'lılardan miras kalmıştır. Bugün de çeşitli vesilelerle yapılan geçit törenleri bunların kalıntılarıdır. Londra'da her yıl yeni Belediye Başkanı (Lord Mayor) seçildiği zaman böyle bir geçit töreni yapmak bir gelenek olmuştur. Eskiden bu geçit töreninde Türklerin de geçirildiği oluyordu.

Stockholm'da İsveç Kralı Charles XI için 1672 yılında düzenlenen geçit törenine katılan Türk birlikleri, Mehter takımlarının, atlılarının giyimlerine, sayılarına, çalgılarının biçimlerine, en küçük ayrıntılarına varıncaya kadar öğrenebilmemiz, Georg Christoph Eimmart (genci) nin resimleriyle kabil olmuştur.

Bu alayların konumuz bakımından en ilginçini Mme Sara Goudar'ın 1774 Napoli'den yazdığı mektuptan öğreniyoruz:

« .. Şimdi de arabalara geleyim. Bu **mascarade**'nin konusu bir Osmanlı zaferiydi. Gösterinin daha da parlak olması için düzenleyen kimse, bir Fatih Paşanın yendiği dört milleti zincirlemiş İstanbul'a

götürüşünü tasarlamıştı. Bu dört millet: Kalmuklar, Tatarlar, Gürcüler ve Büyük Moğol'un milleti idi. Bu zafer yürüyüşünün başında savaş düzeninde, savaşın bütün ün ve sanı ile soylu yirmi dört Türk kolcusu gidiyordu. Bunların arkasından yenilgiye uğramış düşmandan alınmış mal, bayraklar, sancaklar, silâhlarla dolu Zafer Arabası ve düşmanı yenen bölükler geliyordu.

Birkaç adım geriden gezici tutsakevi yerine kullanılan dört araba bulunuyordu. Bunların her birinde zincire vurulmuş her milletten on ikişer asker vardı, ve onların yamsıra Türk Kolcuları..»

Bundan sonra Mme Goudar arabaların içindeki insanların da adlarını saydıktan sonra devam ediyor:

“Bu Zafer Arabaları alayı oniki Paşa, yirmi dört Hadım, yirmi dört Yenigeri, yirmi dört Mağribi, yirmi dört yedek atla bezenmişti. Hepsi kendi özelliklerine göre maskeleyenmiş, Türk çalgıları ile Osmanlı Marşları çalanların eşliğinde gidiyorlardı..»

Bir başka ünlü Türk geçit töreni 1748 de **la caravane du Sultan à la Mecque** adını taşıyanıdır. Roma'da Jean François de Troy'un başkanlığında l'Academie de France'nin öğrencilerinin düzenlediği bu geçit töreni zengin kumaşlar, Doğu işlemeleri, sarıklar, süslü arabalarla Padişahın köleleri, gözdeleri, saray kolcuları ile çok parlak bir alay olmuştur. Hatta bu gösterişli tören birçok ressamı isteklendirmiş, Joseph M. Vien bundan çeşitli sahneleri canlandıran otuz gravür yapmıştır. Başka ressamların da aynı konuda eserleri bulunmaktadır. Bu törene yol açan olayların Paris 1721 yılında gelen Osmanlı Elçisi Mehmet Efendi ile 1742 de gelen Said Efendi'ye yapılan törenler olduğu sanılmaktadır.

Napoli'de 1778 yılının Karnavalında aynı konuda, yani Türk Padişahının Mekte'ye gidişini canlandıran bir tören verildi. **Celebre Mascherata Fatto Nella Splendissima Citta di Napoli** adını taşıyan bu törende Yenigeri bölükleri, Mehter takımları Sipahiler, Müftülerle 10 bölük geçmişti, R. Morghen'in seri halinde çizdiği resimlerden, bugün bu törendeki giyimlerle; katılanların sayısı üzerine tam bir fikir elde etmemiz kaabil olmuştur.

(Devamı Var)

nun türlü örnekleri var. Biz bu yazımızda bunlardan yalnız biri üzerinde, güçlü bir edebiyat anlayışının güçlü bir eleştirme anlayışına delâlet etmeyeceği üzerinde, duracağız. ?

Konumuz aslında yeni değil. Bundan önceki bazı yazılarımızda, bir başka yüzü ile de olsa, aynı meseleyi öne sürmüştük. Sanat eleştirmeyi şartlamaz, eleştirmenin sanata pek bağlı olmayan bir oluşum ve gelişimi vardır, demiş, o arada, Ataç'ı edebiyat anlayışı bakımından güçlü fakat eleştirme tutumu bakımından çürük bulduğumuz da belirtmiştik (1) !

O yazılarımızda gerektiği kadar açık olmadığımızdan mıdır, yoksa gerekirci düşünmeye alışmanın bir cilvesinden midir? Ataç hakkındaki görüşümüzün, önemli bir şairimiz, Melih Cevdet Anday, tarafından (2) yadırgandığını gördüğümüz için, burada bu defa edebiyat ile eleştirme anlayışları arasında bir gerekircilik bulunmadığı üzerinde biraz daha genişlemeğe çalışalım diyoruz.

Bir kimse edebiyat anlayışı bakımından güçlüdür demek, bizce, onun edebiyat meseleleri üzerindeki düşünceleri, genel olarak ele alındığı takdirde, makbuldür, veya önemselidir (significant), demektir. Ataç ta böyle sayılı kimselerimizden biridir. Anday gibi biz de onun, bu yüzden, edebiyat ve şiirimizin gelişmesinde büyük bir hizmeti dokunduğuna inanmaktayız.

Ama bizim Ataç'a olan hayranlığımız burada duruyor gibidir. Ataç'ı edebiyat bakımından beğenmemiz onu başka yönleri ile, bu arada, eleştirmeciliği ile zayıf bulmamıza engel olamamaktadır. Çünkü bizim mantığımız, edebiyat anlayışı bakımında güçlü olan eleştirme anlayışı bakımından da güçlü olur, yollu gerekirci tip-te bir yargıda bulunmaya müsait değildir. Kısacası, bir kimsenin değeri biçilirken, onun edebiyat ve eleştirme “güçlerini” ayrı ayrı ele almaya ihtiyaç vardır.

Burada eleştirme gücü deyince, bir kimsenin eleştirme meseleleri üzerindeki görüş ve anlayışının gücünü anlıyoruz.

Biz zihinsel (rationalistic) ve tahlilci (analytical) bir eleştirmeden yana olduğumuz için de Ataç tipi eleştirmeciliği çürük bulmaktayız.

Fakat bu, Ataç tipi eleştirmeciliğin bazı alan ve zamanlarda faydalı hatta gerekli olduğunu takdir etmekten de bizi alkoymuş değildir sanırsız.

Aslına bakılırsa, bize öyle geliyor ki, Ataç tipi eleştirmeyi savunmak isteyenler, bazı hallerde, kendilerini haklı çıkaracak asıl kozları öne sürecek yerde, rastgele kâğıt oynuyorlar. Bakınız Anday ne diyor: Hüseyin Cöntürk'ün tuttuğu nesnel bir eleştirmen de Ataç'ın “sevdim, sevmedim” gibi izlenimlerine dayanmasına rağmen vardığı sonuçları çıkarmıyacak mıdır, diyor.

Biz bu iki tip eleştirmecinin yapıt karşısında aynı sonuçlara varmasını sağlıyacak bir ön - kuvvetin varlığını görmemekle beraber, böyle bir var sayma yapmağa da hazırız: Her iki tip eleştirmeci, diyelim ki,

Edebiyat gücü, Eleştirme gücü

Hüseyin CÖNTÜRK

Olaylar karşısında yaşayışa intibakımızı kolaylaştırdığı için midir nedir, bir “gerekirci düşünme” alışkanlığı kazanıyoruz: A olayının sebebi B dir, C değildir, gibi. A olayı olursa arkasından mutlaka B olayı gelir, gibi.

Bilimin yaptığı önemli işlerden birisi de yaşamda karşılaştığımız bu türlü gerek tirmeleri, sebep - sonuç ilintilerini, ışığa

çıkarmak.

Biraz da bilimlerin bu yolda son bir kaç yılda kazandığı başarılarla güvenmekten ileri gelen bir alışkanlıktan olacak, bilimlerin (henüz) borusunu öttürmediği faaliyet alanlarında da bir türlü bilim gerekirciliği zihniyeti ile iş görmeğe kalkıyoruz.

Edebiyat ve eleştirme alanında da bu-

bir izlenimleri ile, öteki incelemeleri ile, aynı sonuçlara varmışlardır. Bu gerçek, izlenimci eleştirmeciliğin nesnel tip eleştirmecilik kadar makbul olduğunu göstermeğe yeter mi ki? Bizi falan veya filân sonucu almaya isteliyen sebepler nelerdir? Bunu ancak ikinci tip eleştirme cevaplandırabileceğine göre bu tip eleştirme daha makbul olmaz mı? Ayrıca, genel olarak denilebilir ki, her türlü yargılarımıza esas olan sebepleri pas geçmekten, onları keşfetmeğe çalışmak, zekâ ve uygarlığın da bir icabıdır.

Edebiyat ve eleştirme güçlerini açıklamaya çalışan bu girişten sonra, bu ikisi arasında bir gereklilik (gerektiricilik) bulunmadığını göstermeğe geçebiliriz. Bunu da eleştirme tarihinden alacağımız bir iki misalle yapmağa çalışacağız.

And'ın ortaya koyduğu gibi (3), eleştirme tutumu bakımından Ataç, anlaşılın, en çok Hazlitt'i (1778 - 1830) andırıyor. Fakat her ikisinin edebiyat meseleleri karşısındaki düşüncelerini şöyle bir gözden geçirmek onların ne kadar farklılık gösterdiklerini ortaya koymaya yetebilir.

Hem edebiyat (daha çok şiir) hem eleştirme anlayışı bakımından Ataç, en çok,

geçen yüzyıl sonundaki "sanat için sanat" çılara benziyorsa benziyor. Bilindiği gibi Gautier, Huysmans, Pater, Wilde gibi yazarlar aynı zamanda izlenimci birer eleştirmen idiler (4).

Edebiyat anlayışı bakımından Ataç'a benzeyip te eleştirme tutumu bakımından "tahlilci" olanlara da çağımızdaki Yeni Eleştirmenler misal olarak gösterilebilir.

Eğer bu verdiğimiz üç misal edebiyat anlayışı ile eleştirme anlayışının birbirinden bağımsız olduğunu gösterebiliyorsa, denilebilir ki, bir kimsenin edebiyatça "güçlü" olduğunu görmemiz onun eleştirmece de güçlü olacağı yargısını vermeğe bizi itelememelidir.

(1) Hüseyin Cöntürk, Eleştirmeden Önce, sayfa 43 - 49, 1958. "Şiirde Bağımsızlık", Pazar Postası, 28 Nisan 1958.

(2) Melih Cevdet Anday, "İki Yargıt Üzerine," Tercüman, 5 Şubat 1958.

(3) And, "Ataç'a", Forum, sayı 58, 15 Ağustos 1956.

(4) W. Y. Tindall, Forces in Modern British Literature, Bölüm 1, 1956, New York.

sanatçının daha çok içine dönük oluşu. Bir yalnızlık, bir ayıklanma bütün resimlere sinmiş. Fırçayı eline alan ressamın gözünde tutacağı birtakım kaygıları ikinci plânda bırakarak, konturlarla çevrili saf biçimler üzerinde düşünmeği seviyor sanatçı. "Bakır'lar"ın, çizgi düzeni içindeki temiz renkleri, bu gerçeğin en seçik örneklerinden biri. Her çeşit ayrıntıya önem vermeyen intérieurlerin çizgilere indirilmiş tasvirleri içindeki durgun figür hareketleri (Düşünen Kadın, Dinlenen Adam, Yorgunluk) demin sözünü ettiğim içe dönük anlayışın ürünleri. Ara sıra dışa açılan sanatçı, paysage resimlerinde aydınlık yeşillere, sarılara kavuşuyor. Böylece renkler arasındaki kesin sınırlar da eriyor. Bu renk arayışları, "Gemiciler" de olduğu gibi, geniş yüzeyler üzerinde açık - koyu değişimlerine kadar varıyor. "Motör ve Kayıklar" daki composition güzelliği ileri bir adım.

RESİM

İki Sergi

Kaya ÖZSEZGİN

Ömer Hatipoğlu öyle kıyıda bucakta kalmış sanatçılardan değil. Türk - Amerikan derneğinde açtığı bu sergisi altıncı oldu. Devamlı çalışmanın, enine boyuna araştırmanın değişik örnekleri, tabiata farklı açılardan bakmanın doğurduğu farklı yönelimlerle dikkati çekiyor. Bunun sonucu olarak başka başka kalıplara girebilecek paysage değerleri bulmuş. Sergide composition düzeni ortak olduğu halde, hem biçim bölümleri, hem de renk dağılışı bakımından birbirine benzemeyen resimler var. Örneğin, Giresun konulu iki eserin hareket çizgileri aynı. Ama birinde "biçim kümeleşmesi", öbüründe çeşitli renklerde eriyip composition parçalarına dağılan "biçim bölünmesi" var. Böyle iki yönlü çalışmalar, çoğu son yılları dolduran soyut resimleri hazırlamış, 1950 - 56 arasındakiler, bu sona resimlere kuvvetli bir adım, bir geçiş oluyor. Sanatçı bu geçişi daha seçik olarak göstermek için, benzer çalışmalarını bir araya toplamış. İyi de etmiş.

Hatipoğlu bütün gücünü sağlamış bir composition anlayışına borçlu. Yurt dışında çalıştığı sulu boyalarda, özellikle Münih paysage'larındaki gerçek perspective görüşü, hızını çizgi ustahından alan ölçü birliği, hep bu anlayışın sonucu. Aynı an-

layış, soyut resimlerde de (Ayışığı Sonatı) var. Birbirini izleyen aynı tonda renklerin daha yoğun kesilmeleriyle sağlanan soyut derinlik, dikey, yatay, eğik çizgilerle verilen oyum birer başarı. Birkaç resimde, (Abdest Peyzaj) da, (Oyuncular) da ve yapıştırma (Abstre Halı) da soyut biçimlerin aşırı değişimi ile bu güzel anlayış aksıyor, karanlık renk parçaları eski gücünü yitiriyor.

Sanatçı kimi yerde fırça darbeleri içinde daha renkçi, kimi yerde dolgun renklerle daha yalın. Özellikle Klee etkisinin çok belirlediği bu yılki resimlerinde ikinci yönelim ağır basıyor.

Bütün bu karşıt gibi görünen çalışmalar, bir bakıma tamamlayıcı olmuş. Soyut resimlere geçmeden önce bazı noktalar üzerinde oyalanmış, uzun zaman durmuş Hatipoğlu: Biçimlerin bölünmesi, kümeleşmesi, renklerin yoğunlaşması (Saimkadında Akşam), ya da arınıp yalınlaşması (Ritimler Kompozisyonu) hep birer aşama olarak kabul edilebilir.

Yine Türk - Amerikan derneğinde genç bir sanatçının, Şeref Nur Ayiter'in sergisi vardı. İnsanda uyandırdığı ilk izlenim bu

Sahip ve Yazı İşleri Müdürü
Nilüfer YALÇIN

Sekreter:

Abdullah F. UZUN

İdarehane: Büyük Han, No. 55

Yenişehir - Ankara

Tel: 26754

Haberleşme Adresi:

Posta Kutusu 131 - Ankara

Dizildiği ve Basıldığı Yer:

Ayyıldız Matbaası — Denizci-
ler Caddesi, Saka Han, Alt Kat

Tel: 17507 — Ankara

FORUM;

Sayın Bayi ve Okuyucularının mübarek bayramlarını tebrik eder, sağlık, saadet temennileri ile neş'eli günler diler.